

NARCÍS IGLÉSIAS

L'OFICINA ROMÀNICA DE LINGÜÍSTICA I LITERATURA
(1928-1936)

Ara que la màxima autoritat en matèria lingüística ja compta amb un estudi exhaustiu i documentat de les primeres dècades de la seva existència, pot ser una bona ocasió de presentar els projectes i l'obra d'una altra institució lingüística catalana que ha quedat en l'oblit. El 1928, en plena dictadura de Primo de Rivera, justament quan l'Institut d'Estudis Catalans tenia més dificultats per dur a terme les seves activitats, un grup d'estudiosos de la llengua i la literatura catalanes crearen a Barcelona l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura com a secció filològica de la Biblioteca Balmes. Aquestes dues institucions, l'Oficina Romànica i la Biblioteca Balmes, foren impulsades i dirigides per membres de la Companyia de Jesús, i finançades en molt bona part per mecenes particulars amb qui els jesuïtes, especialment el pare Ignasi Casanovas, estaven ben relacionats.

Durant les primeres dècades del segle XX, en un context de primeres conquestes d'institucionalització del catalanisme polític, una part dels membres de la Companyia de Jesús optà per impulsar una sèrie d'empreses religioses i culturals que tingueren una incidència notòria en el món cultural, especialment el de base catòlica. En aquella època, dins la Companyia es debateren les estratègies a seguir respecte a la política i als partits polítics, i respecte al catalanisme cultural (v. IGLÉSIAS 2005c). Fruit d'aquest debat intern, s'emprengueren una sèrie de mesures catalanitzadores en el camp de l'ensenyament i de la predicació, amb la convicció que la Companyia, si pretenia aconseguir una determinada presència en el món del catalanisme cultural i polític, havia d'optar per catalanitzar una part de l'ensenyament dels seus col·legis i centres de formació. El pare jesuïta Josep Calveras fou qui defensà més clarament aquesta via, alhora que fou un dels membres dels pares jesuïtes que col·laboraren de manera més activa en la política de

catalanització interna de la Companyia. Josep Calveras participà, per exemple, en l'Acadèmia de Predicació Catalana, entitat que pretenia formar entre els pares jesuïtes bons oradors en català, i impartí classes de llengua catalana per a novicis provinents de Catalunya, València i Mallorca en el monestir aragonès de Veruela (v. IGLÉSIAS 2004). També fou Calveras el pare jesuïta que impulsà i dirigí l'Oficina Romànica. Aquesta institució, que aglutinà un grup d'estudiosos de la llengua heterogeni, nasqué amb un programa d'acció ambiciós i modern, i ben aviat adquirí una dimensió internacional. La seva obra colectiva principal, la revista «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», encara és una referència habitual en l'àmbit de la romanística.

L'obra de l'Oficina Romànica de caràcter estrictament científic mereix una anàlisi aprofundida i detallada tant dels principals projectes reeixits i conclusos, com dels projectes que la Guerra Civil avortà. El fons documental de l'Oficina Romànica m'ha permès, en alguns casos, d'exhumar uns quants projectes dels quals no es tenia notícia i, en d'altres, completar la informació d'algun projecte del qual es tenia alguna idea més o menys vaga. Ara bé: la ciència de l'Oficina Romànica estava traçada des d'unes línies polítiques i culturals determinades, i amb una clara connotació ideològica. En aquest article, doncs, s'explicaran les seves conquestes científiques, alhora que es donarà compte de qui, i què, hi hagué darrere aquesta institució filològica.

1. PRECEDENTS I ORÍGENS

Abans d'entrar a veure com es constituí l'Oficina Romànica (OR) i quins objectius i projectes es proposà aquesta entitat, convé fer referència a uns fets anteriors a la seva fundació que hi estan íntimament lligats. Si bé l'OR es tirà endavant en plena dictadura de Primo de Rivera el 1928, hi ha una sèrie d'iniciatives anteriors a aquesta data que suposen un precedent clar.

Sembla que, arran de la sortida de Mn. Alcover com a president de l'IEC el 1918, els tres expansionats Pere Barnils, Antoni Griera i Ma-

nuel de Montoliu impulsaren una entitat paral·lela a l'IEC: la Societat Catalana de Filologia. Aquesta entitat es pot considerar com un precedent de l'OR per diverses raons. En primer lloc, els tres expansionats, impulsors de la SCF, formaran part del comitè directiu de l'OR des de la seva fundació.¹ En segon lloc, els estatuts de la SCF es troben en el fons de l'OR de Biblioteca Balmes. I, en tercer lloc, els objectius de la SCF són molt similars als que es fixarà l'OR. Concretament, un dels articles de la SCF declara:

Aquesta societat tindrà per objecte: Fomentar a Catalunya els estudis filològics en general i en particular els estudis de les llengües i literatures romàniques i propulsar l'estudi i l'investigació de la llengua i literatura catalana; donar-les a conèixer fóra de Catalunya i establir un intercanvi metòdic entre els filòlegs catalans i extangers; organitzar d'una manera metòdica el treball d'investigació i de publicació, donant una singular preferència a la preparació de una «Enciclopèdia de la llengua catalana».²

Com veurem a l'apartat següent, uns propòsits semblants declararan l'OR. A aquesta coincidència programàtica, cal afegir-hi dues notícies que poden fonamentar una mica més les sospites sobre la SCF com a primer precedent de l'OR. La pista, ens la dona Manuel de Montoliu en una carta de 1919, el qual féu saber a l'IEC que tenia intenció de treballar a la SCF. Fabra i Carner, en nom de l'IEC, li contestaren que era incompatible treballar en totes dues entitats i que hauria de triar:

Molt Senyor nostre: assabentat l'Institut de la Llengua Catalana dels Estatuts i circular acompanyatòria de la Societat Catalana de Filologia i creient unànimament incompatible, per la identitat del pla, l'ac-

1. Segons Grieria, Joaquim Balcells i Alfons Par també estaven darrere aquest projecte (BALCELLS, 2002: 178). Si realment fos així, la connexió entre l'OR i la SCF encara quedaria més reforçada. Com veurem, Par fou un dels dirigents i mecenes de l'OR.

2. Article II. La resta d'articles fan referència als membres que en poden formar part, a l'organització interna de l'entitat, etc. Els estatuts no estan datats, si bé en l'article I s'especifica que «es constitueix a Barcelona» (IGLÉSIAS, 2001: 369-370).

tuació en aquella projectada Societat amb l'exercida en nostre Institut, espera que en el terme de dos dies, a comptar de la data de demà, ens fareu conèixer quina és la vostra opció entre les dues corporacions.

Rebeu nostre salut.

El President
Pompeu Fabra

El Secretari
Josep Carner
7 d'Agost de 1919³

La decisió dels tres becaris fou immediata: l'acta de la setmana següent deixa constància que es quedaven a l'IEC (BALCELLS, 2002: 178). Al cap d'uns mesos, les posicions respecte a la SCF canvien: Fabra, essent president de la Secció Filològica, fa saber explícitament a Pere Barnils la voluntat de constituir el 1920 una «societat filològica patrocinada per l'Institut», i l'any següent, el 1921, Segalà presentava un avantprojecte d'estatuts de la SCF.⁴ Per bé que sembla que l'origen de la SCF s'hagi d'interpretar com un desafiament a l'autoritat, és ben clar que al cap de pocs mesos l'IEC emprèn iniciatives per donar aixopluc a la SCF.⁵

Sigui com vulgui, algun punt dels estatuts de la SCF sembla ser ben bé l'origen i inspiració (un precedent, doncs) dels propòsits que declararà anys més tard l'Oficina Romànica. Si entre la SCF i l'OR hi ha punts de contacte bastant clars, entre un institut romànic de què es

3. Carta de Fabra i Carner adreçada a Montoliu (7-8-1919), reproduïda per Joan Julià (1986, 280). Curiosament, el 1925 Montoliu es torna a trobar davant l'*embarras du choix*: perquè pogués ser contractat per l'Acadèmia de Bones Lletres com a oficial de secretari, se li posa com a condició «que no pertanguessiu alhora al Institut y que de bon cor adoptessiu pera'ls treballs dins l'Academia sa ortografia, qu'es la tradicional». Carta de Par a Montoliu (22-5-1925), reproduïda dins Feliu (1997).

4. Carta del 20-4-1920, reproduïda per Joan Julià (2000b, 69-70). Vegeu també BALCELLS (2002: 178).

5. Potser perquè d'aquesta manera podia especialitzar una determinada secció en uns camps d'investigació ben delimitats. Recordem que l'Institut comptava amb diversos serveis i oficines: Oficines Lexicogràfiques, Oficines d'Estudis Clàssics i Orientals, Oficina de Toponímia i Onomàstica, Laboratori de Fonètica Experimental, Secció Ortogràfica (més endavant Oficina de Revisió d'Originals) i la Societat de Textos Bàsics (BALCELLS, 2002: 180-189).

parlarà el 1925 i l'OR hi ha vinculacions més que directes: en una carta de 1925, Par comenta a Montoliu que

suposo que [Mn. Griera] us ha escrit sobre un plan de creació d'Institut Romanich que voldria fer adoptar pel Foment de Pietat Catalana del cual, com sabeu, soch tresorer. Demà passat tenim junta ab lo pare Casanovas, qui es l'*amo* del Foment y sè que n'hem de parlar. Mossen Griera creu qu'al comensament se podria comensar sols ab dos professors, ell y vòs, y qu'ab dos mil pessetes per tots dos n'hi hauria prou.

Lo títol d'Institut Romanich sugereix quelcom més, m'apar.

Estan molt bé les dues classes vostres mes, si hom vol fer feyna docent, qu'es la que cal, faria venir un o dos professors eminents pera explicar precisament fonètica y morfologia romàniques.

Mes tot depèn del P. Casanovas. Jo crech qu'ell exigirà qu'aquestes ensenyances siguin incorporades al Institut Balmes, mes açò no'm sembla *a mi* cap dificultat.⁶

Aquestes primeres informacions sobre un més que possible precedent de l'Oficina Romànica (OR) mostren els mateixos protagonistes que tornarem a trobar quan es posi en funcionament real l'OR: Ignasi Casanovas, Antoni Griera, Manuel de Montoliu i Alfons Par. D'una banda, queda clar que l'Institut Romànic s'havia de vincular a Foment de Pietat Catalana i/o l'Institut Balmes que dirigia el pare Casanovas. De l'altra, també queda clar que és Griera qui planifica que l'«Institut Romanich» havia de ser només un centre docent on s'ensenyessin les bases de la gramàtica de les llengües romàniques i, per això, Griera en persona es dedicava per aquelles dates a «furga[r] per obtenir 100.000 ptes» per fundar «un Institut de llengües i donar sortida a altres iniciatives».⁷

Si bé les informacions de diverses cartes donen el 1925 com a data dels primers passos del projecte de l'Institut Romànic, l'OR manifesta en el seu primer *Anuari* de 1928 que la idea de crear una secció filològica de la Biblioteca Balmes, una més a les ja existents en Sagrada Escriptura i en Història Eclesiàstica, va néixer els mesos de juny i juliol de 1926 «en converses particulars i en algunes reunions tingudes

6. Cf. JOAN JULIÀ, 1986: 322-323.

7. Carta de Barnils a Montoliu (12-5-1925) reproduïda per Joan Julià (1986: 321).

(...) a la Biblioteca Balmes». Aquesta data, la confirma una carta escrita per Par el juliol de 1926 en què s'excusa de no haver pogut «concorrer a les dues reunions filològiques habudes en lo Foment» (30-7-1926, fons OR, BB); per dificultats d'última hora, però, «desferen el projecte de treballs acordat pel curs de 1926 a 1927» (AOR I, 1928, 19). Potser no s'ha de considerar com a simple error de memòria el fet que els fundadors de l'OR en el seu manifest de presentació no fessin referència a les intencions de crear un Institut Romànic el 1925, ja que el projecte decidit de l'OR segurament es devia sentir allunyat del projecte inicial d'Institut Romànic, promogut per Griera el 1925 com a simple centre docent de romanística.

Per la primavera de 1927, es reprèn la idea i es parla de crear una oficina de treball i un centre de publicacions de lingüística i literatura. Aquesta vegada hi surten els noms de tots els qui seran els fundadors de l'Oficina Romànica: «unes tres reunions pel Maig i Juny a la Biblioteca Balmes, on foren convocats Mn. Antoni Griera, prev., En Pere Barnils, En Manuel de Montoliu, N'Anfòs Par, En Ramon Miquel i Planas i el P. Josep Calveras, portaren a la unitat d'orientació i de programa». ⁸ A partir de l'octubre de 1927 el comitè directiu es va reunir cada dues o tres setmanes i per les vacances d'estiu ja s'encarregaven els treballs del primer «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura» (AOR). ⁹ A partir d'aleshores, els membres del comitè directiu s'anirien trobant regularment per parlar de la seva revista. ¹⁰

Ara: d'on sortien les misses per a les empreses filològiques d'aquest grup? L'Oficina Romànica (OR) comptava amb dos tipus de mecenes: els «socis subscriptors» i els «protectors». Els primers pagaven 50 pessetes anuals a canvi de 4 publicacions per any, i els segons

8. Si hem de fer cas al que Griera (196: 216) explica a les seves memòries, la creació de l'Oficina Romànica fou deguda a la «mala apetència» de Calveras de voler ser «un segon Fabra» i «per això es creà a la Balmesiana» un centre de romanística. No cal dir que és una visió interessada (v. § 6.2).

9. El desembre de 1927 s'hi afegia l'últim membre, el pare jesuïta Josep M. d'Oleza. Cf. «Crònica» AOR, I (1928), p. 19.

10. Diverses cartes fan referència a aquestes reunions i als seus projectes com a grup de recerca (cartes de Pere Barnils 1929-1932; cartes de Ramon Miquel i Planas, 1930-1931; i carta d'Alfons Par, 6-3-1934, fons OR, BB).

en pagaven 200 a canvi de totes les publicacions de l'Oficina (CS 1928, 355). Igual que les altres branques de l'Institut Balmes, l'OR es finançava gràcies a la contribució altruista de particulars («caritats literàries» en dirà Par) que restaren a l'anonimat. Enmig del desert del franquisme, Griera (1963, 216) explicà en les seves memòries que era cosa «del senyor Alfons Par i d'algun altre fabricant». No costa gens imaginar-se que Par, secretari del Foment de Pietat Catalana, contribuís religiosament a sufragar les despeses d'un centre filològic vinculat a l'Institut Balmes. Excepte en moments delicats: l'octubre de 1930 comunicava a Calveras que no podria aportar la quantitat de 5.000 pesetes, —«ja la voldria jo pera'ls textos antics qu'hem de publicar ab En Miquel y Planas»—, i que no podria fer cap donatiu per a l'AOR; estretors econòmiques circumstancials i necessitats inajornables de la família passaven a davant de les «caritats literàries» a favor de l'OR: «aquest any los negocis han estat dolents y la meva familia es a punt d'augmentarse»; aleshores l'atrapava en un mal moment però «açò no preclou qu'un altre any estigui en situació de ferne» (21-10-1930, fons OR, BB).¹¹

2. OBJECTIUS DE L'OFICINA ROMÀNICA

Per veure quins eren els objectius de l'Oficina Romànica ens remetem al manifest programàtic que encapçala el primer «Anuari» (1928). D'entrada, el manifest declara que un centre d'ensenyament religiós com la Biblioteca Balmes «no pot ésser indiferent a l'estudi de la llengua i literatura regional», de manera que l'Oficina Romànica pretenia convertir-se en «centre d'estudi, oficina d'investigació i futur seminari de formació filològica», amb vista a esdevenir «una facultat de filologia nostrada». El manifest delimitava el seu radi d'acció a tres

11. Es fa difícil saber quins particulars feien donacions econòmiques perquè la Biblioteca Balmes pogués dur a terme les seves activitats. Fins i tot quan Calveras escriu al provincial d'Aragó Joan Guim, no revela el nom d'un «bienhechor» que va donar 70.000 ptes. de cop per fer possible la publicació de les OC de Balmes, atès que el dit «bienhechor» havia exigit restar a l'anonimat total (carta de Calveras al provincial, 1-11-1925; fons Calveras, AHSIC).

camp ben definits: «a) la investigació científica de la llengua catalana, comptant-hi també les varietats valenciana i balear; b) la formació de la llengua literària, sobretot amb la solució dels problemes gramaticals; c) la revisió crítica i la història de la literatura nostrada».

El manifest insisteix que «l'evolució de la nostra llengua i de l'estat actual dels nostres dialectes» seran objecte de recerca «constant», treball que reconeixen que ja han emprès les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC. L'OR considera que la seva feina representa una línia de continuïtat amb els projectes que tirava endavant l'IEC: L'OR «continuarà l'arreglada de materials i l'organització del treball d'investigació amb el mateix mètode de qüestionaris i corresponsals per la llengua viva i de despullements sistemàtics de documents antics i de textos literaris medievals i moderns».

L'empresa de l'OR no se circumscriu només al terreny científic de la descripció completa de la llengua en l'espai i en el temps. L'OR és una entitat que es proposa intervenir amb veu pròpia en la «plena tasca restauradora de la nostra llengua literària», perquè també vol contribuir que «la nostra llengua literària esdevingui un instrument d'expressió perfecte, adequat a totes les nobles aspiracions d'una producció literària verament artística» i, per això, declara treballar particularment «per portar les normes de la gramàtica preceptiva al grau de perfecció possible», a partir de la llengua viva i dels textos antics. En aquest sentit, el manifest destaca com a «fites principals» els treballs de Manuel Milà i Fontanals, Josep Balari, Jaume Nonell, Marià Grandia, Tomàs Forteza, Lluís Fullana i Pompeu Fabra; els enumeren per aquest ordre, així mateix, sense establir cap jerarquia ni ordre d'importància en l'aportació de cadascun d'aquests gramàtics. Tan sols una falca lacònica a tall d'informació, però també de reconeixement, a l'hora de referir-se a Fabra: «amb l'obra del qual ha fet molta via la uniformació de la llengua escrita».

Aquesta és la frase que assumeix el comitè directiu de l'Oficina per referir-se a la persona i a l'obra de Fabra. Abans de publicar-se el manifest, Calveras i Griera van redactar-ne un esborrany que havia de ser la base del que van acordar els membres del comitè directiu i que, un cop consensuada una redacció definitiva, van donar a la impremta. Pot ser curiós, a propòsit d'aquesta frase sobre Fabra, veure què n'ha-

vien dit inicialment Calveras i Griera en el seu esborrany. D'entrada, només es destaca Balari, Nonell, Grandia i «sobre tot» Fabra, de qui es constata que és «el qui més sistemàticament ha treballat per donar unitat a la nostra llengua literària». Aquesta frase, però, no surt en el manifest publicat i queda inèdita en l'esborrany inicial escrit a dues mans per Griera i Calveras (fons OR, BB). Tota la comissió devia negociar, doncs, com i què (no) es deia.

No és ara el moment de discutir si els projectes impulsats per Josep Calveras van ser pensats per anar contra Fabra, com insinuà insidiosament Griera (1963) a les seves memòries. Un Calveras ofuscat pel talent de Fabra mai no hauria escrit que la *Gramàtica de la llengua catalana* del Mestre (1912) és un «primer estudi de conjunt molt ben treballat que compara el parlar clàssic amb el català central», tal com escrigué de la seva mà en un fragment de l'esborrany inicial que no es van publicar.

Amb l'esborrany a davant del manifest escrit a dues mans per Griera i Calveras, els membres del comitè de l'OR devien acordar, dèiem, el redactat del manifest que havia de ser la carta de presentació del grup. Un intent segur de modificar el redactat ens el dóna l'únic membre que no podia assistir a les reunions de treball de l'OR. Es tracta de Josep d'Oleza, que en aquella època acabava de doctorar-se a Alemanya. En una carta de 1928 a Calveras, Oleza exposa les propostes de modificació tant pel que fa a la redacció del manifest com al sistema fonètic adoptat per l'OR.¹²

Alguns paràgrafs del manifest es van reproduir tal com els havien redactat inicialment Griera i Calveras, alguns altres, els escrits per Griera, Calveras els va retocar estilísticament fins a donar-los una empremta personal inconfusible —allà on Griera escriu «així doncs», per exemple, Calveras corregeix per un «en així»— i encara alguns trossos escrits per Calveras s'eliminen. D'aquests fragments eliminats, se'n poden donar uns quants exemples.

12. Oleza critica que l'AOR adoptés el sistema fonètic utilitzat en l'Atlas de Griera per raons econòmiques, ja que el considera «complicat», «poc pràctic» i gens científic, i «no us ho lloaràn certament els filòlegs estrangers ni els espanyols no catalans». Ell era partidari d'adoptar el sistema fonètic d'Alcover (12-9-1928 i 24-9-1928, fons OR, BB). Les propostes d'Oleza no es tindran en compte.

Acabem de veure què deia Calveras d'una gramàtica de Fabra. Però la seva actitud eclèctica li permet reconèixer la feina de Fabra i informar del projecte de diccionari del català antic, dialectal i literari de l'IEC, alhora que pot elogiar la *Sintaxi catalana* de Par i els estudis dialectals i lingüístics d'Alcover i Griera. Com a estudiós ben documentat Josep Calveras denuncia i sap detectar llacunes importants de la lingüística i filologia catalanes de la seva època, com la manca d'una sintaxi històrica i la d'una gramàtica històrica del català i de treballs d'onomàstica i toponomàstica. En aquest sentit, proposa, per exemple, que de cara a elaborar una gramàtica històrica catalana s'haurien d'editar abans textos antics i estudiar-los del punt de vista lingüístic.

Calveras encara havia escrit en l'esborrany del manifest que l'Oficina Romànica havia de tenir com a àmbit d'estudi els «dialectes ibèrics», que segons ell encara eren poc estudiats en relació amb els de la resta del domini romànic, i que per a aquesta feina l'OR havia de ser «el centre obligat d'aquest contacte dels romanistes estrangers amb els dialectes ibèrics». Aquesta declaració explícita de voler abraçar l'àmbit de la Iberística i, encara, de la Romanística, va ser sens dubte un objectiu programàtic del conjunt de l'OR. El nom mateix d'Oficina Romànica només explica una part del sentit que tenia la constitució d'aquella entitat, però no el que li donava l'autèntica raó de ser. Per què, doncs, Oficina Romànica?

D'entrada, convé recordar que, en temps de la dictadura de Primo de Rivera, mots com «català», «la nostra llengua», «la nostra terra» són poc del gust del règim i estan sota la vigilància més estricta i obsessiva. Per exemple, s'eliminarà l'adjectiu «Catalana» de Foment de Pietat Catalana, entitat fundada pel pare Ignasi Casanovas i Mn. Eudald Serra que des del principi del segle XX publicarà a un ritme espectacular llibres de pietat en català (BONET I BALTA, 1984: 330-331). L'OR es va fundar com una secció de Biblioteca Balmes, centre d'estudis també fundat pel pare Casanovas. Si un pare jesuïta tan destacat com Casanovas acceptava de donar aixopluc a una institució filològica, ho havia de fer en els termes que la dictadura podia permetre. Els fundadors oficials de l'Oficina Romànica ja devien estar avisats. El 1919 es podia planificar de crear una Societat Catalana de Filologia.

Però ni el 1925 ni el 1927 Montoliu i companyia no s'ho devien ni plantejar: ja fos l'Institut Romànic de 1925 ja fos l'Oficina Romànica de 1927, la catalanística no vinculada a l'IEC havia de quedar difosa per força en el nom d'un centre de més abast geogràfic i polític.¹³

L'etiqueta generalista de «Romànica» no devia aixecar sospites i permetia donar cabuda a estudiosos d'interessos lingüístics diversos. A més, es presentaven com a «Oficina», en clar paral·lisme a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC, cosa que podia reforçar de cara enfora el caràcter estrictament científic que volia projectar la nova entitat. L'Oficina Romànica es funda mantenint equilibris entre els mots perseguits pel règim dictatorial i la terminologia establerta per l'IEC a l'hora de designar els seus serveis i les seves oficines. Calia cuidar tots els detalls, començant pel nom. El nom d'Institut Romànic que Montoliu, Par i Griera van fer circular el 1925 feia massa evident que podrien ser vistos com una contrarèplica: «Lo títol d'Institut Romanich sugereix quelcom més, m'apar», havia apuntat Alfons Par.

Qui explica sense restriccions l'objectiu principal de l'Oficina Romànica és Calveras en una carta a Moll el 1927 per tal que aquest s'incorporés a l'Oficina. L'objectiu de l'OR, en paraules de Calveras, era «estudiar amb un pla orgànic, basant-se en el llenguatge antic i en els dialectes vius, la llengua catalana en la part gramatical, i sense excloure els altres aspectes filològics no gramaticals, tant com sigui possible abastar-los». Els resultats positius d'aquestes investigacions serien

vulgaritzats metòdicament en publicacions de caràcter popular, per tal d'endegar la llengua literària per camins, no apriorístics, sinó adaptats a la realitat de la llengua, presa aquesta en tota l'amplitud dels seus dialectes.

Es tracta només de fer obra positiva, científica primer, després de vulgarització; i per fer més via cal acoblar les energies dels elements capacitats, onsevulla que siguin. Per això procedirem amb tota la llibertat

13. Més qüestions de noms políticament (sota la dictadura de Primo de Rivera) incorrectes: hi hagué el projecte de substituir l'IEC per un Instituto Superior de Cultura; tal com ha explicat Balcells (2000: 38) «el primer any [1926] portava, a més, l'adjectiu de *Catalana*, que desaparegué després».

que l'estudi científic demana, però esquivarem tots els personalismes i serem respectuosos amb tothom en la manera d'exposar les qüestions.¹⁴

La divisa de l'OR *Loquentes nostris linguis magnalia Dei* —que figurarà en les portades de les seves publicacions— és el «símbol del nostre ideal» i com a tal acaba de perfilar qui eren i què pretenien els seus membres:

Mirem totes les llengües com un do de Déu, i do dels més estimables, en l'ordre natural, do que en l'expandiment de la religió cristiana ha entrat en la categoria dels carismes de l'Esperit Sant. Considerades així les llengües, totes són d'estimar i totes són de respectar, i hem de voler el perfeccionament de totes. Cadascú, com ha d'agrair a Déu la seva particularment, particularment també l'ha d'estimar per millorar-la i fer-ne bon ús, no per vanter-se'n, ni per dominar, ni per envejar. (...) Prenem com a patró i inspirador l'Esperit Sant, donador del carisma de les llengües, i fem emblema nostre, trasmudant-ne el subjecte, aquelles paraules dels Fets dels Apòstols (2, 11): *loquentes nostris linguis magnalia Dei*.

Els membres de l'Oficina Romànica pretenien, per tant, impulsar els estudis lingüístics i filològics des del cristianisme, tant o més que des de la catalanística en particular i la romanística en general.

3. PRIMER RESSÒ EN CERCLES CATÒLICS I VALENCIANISTES

La creació de l'Oficina Romànica despertà simpaties públiques en el seu món més pròxim, el de les revistes catòliques: «La Paraula Cristiana» en dona notícia a través de Joan Bta. Solervicens (1928) i «Catalunya Social» d'Acció Social Popular en publica una breu nota.¹⁵ L'única publicació catalana que s'estén a comentar el fet és l'*Analecta*.¹⁶

14. Carta de Calveras a Moll (18-7-1927), reproduïda a les memòries de Moll (1970: 205).

15. CS, VIII/365 (26-5-1928) p. 355.

16. «Crònica» d'*Analecta*, III (1927) ps. 536-537. Dos anys més tard, aquesta revista informa de la constitució, els membres i el funcionament de l'Oficina («Analecta», V, 1929, ps. 374-376).

Fora del cercle de l'Institut Balmes, la creació de l'OR només serà acollida en certes publicacions valencianes, amb graus diferents d'acceptació. Mentre que el diari «Las Provincias», màxim representant del regionalisme conservador, hi dedica la portada,¹⁷ la modesta revista valencianista «Cultura Valenciana» es limita a donar-ne una breu notícia, que té prou espai per especificar que en la «denominació» llengua catalana s'hi inclou «la valenciana i balear»:

En la Biblioteca Balmes ha quedat instituïda esta nova entitat, que te per objecte la investigació científica de la llengua catalana, incluint en eixa denominació la valenciana i balear i la formació de la llengua literaria, en especial solucionant els problemes de gramàtica i revisió crítica e història de la literatura regional. Formen part d'ella tècnics tan competents com Mn. Antoni Griera, D. Pere Barnils, D. Manuel de Montoliu, D. José M. Oleza, D. Alfonso Par, D. Ramón Miquel y Planas y el P. Josep Calveras SJ.¹⁸

A part de la mínima difusió pública que va tenir l'OR en el moment de ser fundada, cal fer notar que algun particular va fer arribar per carta la seva opinió a Calveras. Una altra vegada, però, la veu de la perifèria contrasta amb el silenci del centre: les mostres d'entusiasme vénen de València. Àngel Sánchez Gozalbo, com a membre de la Societat Castellonenca de Cultura, celebra la creació de l'OR, «prometedora de grans i saborosos fruits pels valuosos elements que la comanen» i, per això, fa saber que està disposat que la Societat Castellonenca de Cultura ajudi l'OR «en tot allò que necessiten per l'enaltiment de la llengua única, la dels segles XIV i XV, la mateixa que hui es parla».¹⁹

17. *Letras catalanas. La ORLL*, «Las Provincias. Diario de Valencia» (29-5-1928). Dos dies abans, Llorente Falcó havia anunciat a Calveras que «faré algo sobre la Oficina Romanica en el diari» (carta de Llorente a Calveras, 27-5-1928; BB), i l'endemà de dedicar la portada a l'Oficina, escriu a Calveras per saber si «ha rebut el exemplar de *Las Provincias* que parla de la Oficina Romanica» (carta de Llorente a Calveras, 30-5-1928; BB). Llorente Falcó i Calveras es van conèixer el 1924, any en què el nostre jesuïta s'estava per terres valencianes.

18. «Cultura Valenciana», II (1928), p. 138.

19. Per això, accepta l'intercanvi de publicacions de la Societat Castellonenca de Cultura contra les de la Balmes (carta de Sánchez Gozalbo, 6-2-1929).

El canonge Josep Sanchis Sivera, per la seva banda, s'alegra que es creï «un centre per a estudiar nostra llengua, i mes encara que estiguera integrat per les benemerites persones que vosté me nomena, les que son una garantia per al exit de la empresa» (22-11-1927, fons OR, BB); a través del canonge de València, Nicolau Gómez-Primitiu s'adreça a Calveras per demanar-li informació sobre l'OR —treballs, publicacions, socis, quotes, etc.—, «car ens interessa en gran modo» (14-11-1932, fons OR, BB).

L'activitat de l'Oficina Romànica tingué, doncs, un ressò públic molt limitat i les seves publicacions no depassaran mai el cercle catòlic i el perifèric valencianista. Justament d'això es queixava Calveras al cap d'uns anys de posar-se en marxa l'Oficina: amb to de denúncia explicava a un seu amic valencianista que «[l'IEC] ens tenen ja en la llista negra del silenci sistemàtic a l'Oficina Romànica i totes les seves publicacions» només per haver apuntat en el manifest de l'OR la necessitat de reformar alguns aspectes de les normes (24-4-1930, Carta a Àngel Sánchez Gozalbo, fons SCC).

4. EL COMITÈ DIRECTIU DE L'OFICINA ROMÀNICA

El manifest de l'OR explica que el comitè directiu estarà format per «persones de competència en algun dels conceptes en què ha de treballar l'Oficina» i que no inclourà «persones d'ortodòxia dubtosa» (*Manifest*, AOR I, 1928, 5). Els qui es van considerar exclosos de la tara de l'«ortodòxia dubtosa» i que, per tant, es van incloure com a membres dirigents de l'Oficina van ser, per ordre alfabètic: Pere Barnils, Josep Calveras, Antoni Grieria, Ramon Miquel i Planas, Manuel de Montoliu, Josep d'Oleza i Alfons Par; quan ja feia uns mesos que l'entitat rutllava, s'hi va incorporar Francesc de Borja Moll, a petició de Calveras en nom del comitè.

Si bé en el moment de la constitució de l'Oficina Moll lloava l'esperit d'actuar al marge dels «personalismes», a la dècada final del franquisme el mateix Moll (1970: 209-210) escrivia en les seves memòries que: «La constitució del comitè de dirigents de l'Oficina Romànica (al qual vaig ésser agregat alguns anys després de la seva fundació) era

simptomàtica: deixava entreveure que aquella entitat representaria una reacció enfront de la codificació del català realitzada per Pompeu Fabra».

Es fa difícil pensar que l'Oficina Romànica s'hagués muntat per anar contra Fabra, i més si es té en compte que la intenció inicial de Calveras era de convidar Fabra a participar al comitè directiu de l'Oficina: poc abans de constituir-se formalment Oleza li feia arribar el seu parer sobre aquest punt: «Si invitau En Fabra, no veig rahó de deixar N'Alcover sense invitarlo» (23-7-1927, fons OR, BB). Tampoc cal amagar que l'Oficina representava un còctel potencialment explosiu que contenia ingredients prou poderosos per dedicar-se a fer volar l'edifici que Fabra construïa des de dins l'IEC, però va tenir el mèrit de no limitar-se a ser una reedició de la rereguarda antifabrista i de saber donar una orientació fructífera als seus projectes i treballs, com tindrem ocasió de resseguir en els apartats 6 i 7. Com dirà Moll a Calveras, «l'única manera d'anar avant en aquesta empresa, ès usant de diplomàcia y respectant tothom» (Moll a Calveras, 30-7-27).

Qui van ser finalment els membres constituents de l'Oficina? Moll (1970: 209-210) els va presentar en dos grups, situant el pare Calveras entremig:

Per un costat, els noms de Barnils, Griera i Montoliu eren els dels tres antics «estipendiats» que no havien aconseguit d'esser admesos com a membres numeraris de l'Institut; per l'altre, Alfons Par i Ramon Miquel i Planas eren els dos «resistents» antinormistes i sostenidors de l'ortografia anomenada «tradicional». L'aglutinador dels dos grups era el P. Calveras, home eclèctic, i partidari ni adversari de les Normes, i més interessat pels problemes més pròpiament gramaticals i lèxics que pels ortogràfics.

A aquesta llista només s'hi hauria d'incloure Moll, l'autor d'aquesta panoràmica tan aclaridora, que es va incorporar al comitè directiu al cap d'un temps d'haver-se constituït.²⁰ Notem que un grup representatiu del que havia de ser el nucli dirigent de l'Oficina Romànica

20. Per a una presentació de cadascun d'aquests personatges, vegeu Iglésias (2004).

—Barnils, Miquel i Planas, Montoliu i Par— estava vinculat a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, entitat que s'havia declarat des d'un principi contrària a les Normes Ortogràfiques de 1913, i que diversos membres de l'OR i l'Acadèmia de Bones Lletres van participar en l'Acadèmia de la Llengua Catalana (1915), que com a mostra pública de la seva disconformitat amb l'IEC publicà unes *Regles ortogràfiques* (1916) confegides per Francesc Matheu, membre alhora de la RALBL i dels Jocs Florals. Matheu aconseguí que aquestes *Regles ortogràfiques* fossin reconegudes per l'Acadèmia de Bones Lletres com a normes oficials de la institució, que el 1924 les tornarà a publicar amb el nom de *Ortografia de la llengua catalana* (MIRACLE, 1968: 491-493 i SEGARRA, 1985a: 365-366).

La connexió dels nous numeraris amb l'Acadèmia de Bones Lletres va ser Par, que hi quedà vinculat activament amb càrrecs de diferent responsabilitat gairebé tan bon punt en va ser acceptat com a membre (1924). El 1925 era nomenat secretari, càrrec que ocuparà fins a principi de 1927, i entre 1930 i 1933 formarà part de la Junta de l'Acadèmia en qualitat de conservador (FELIU, 1997: 177). Tot i que Par no va arribar mai a ser una veu pública en contra de l'IEC, sempre optà per escriure en una llengua (ortografia inclosa) medievalitzant, tant en les seves cartes privades com en les seves publicacions filològiques.²¹ És més, fou Par qui com a secretari de l'Acadèmia de Bones Lletres suggerí a Montoliu que, per poder ocupar la plaça d'oficial de secretaria, havia d'adoptar les normes de la RALBL (1925). En una situació política adversa a l'IEC i en general al catalanisme que havia quedat sota el paraigua de la Mancomunitat, l'Acadèmia de Bones Lletres s'erigia en una alternativa real, prou seriosa perquè el 1925 Montoliu, des de l'Argentina, hi confiés plenament com a sortida professional: no en va aquell any clou una carta adreçada a Miquel i Planas disculpanant-se de «les *iii* llati-

21. A més dels seus estudis filològics, Par va tenir una certa presència pública a través de les seves escasses col·laboracions «periodístiques» a mitjans com «Catalunya Social»: *Organitzem la caritat*, CS, XIII/612 (6-5-1933) ps. 280-281; *Un ric per l'amor de Déu*, CS, XIII/631 (16-9-1933) ps. 595-596; *Sobre la passió d'Oberammergan, les representacions sacres y les pelegrinacions catòliques*, CS, XIX/724 (17 agost 1935) ps. 527-529. Per a una presentació de la figura i del conjunt de l'obra lingüística de Par, vegeu RIBES (2002).

nes i altres... normes!» (*apud* JULIÀ, 2000a: 360), ben conscient que la feina a la RABLB anava lligada als capritxos ortogràfics —divergents de les normes oficials— dels seus amics i confidents Ramon Miquel i Planas i Alfons Par.

Moll (1970) qualificava Par i Miquel i Planas com a «antinormistes» i és ben cert que els dos amics se situaven, ja no al marge, sinó obertament en contra de les normes de l'IEC, per bé que manifestaren el seu posicionament lingüístic de maneres diferents. Par va ser una veu antinormista que quedà reclosa en els seus estudis lingüísticofilològics sobre el català medieval i en la seva correspondència privada, —tal com es pot veure llegint les cartes que adreçà a Calveras o a Miquel i Planas (IGLÉSIAS, 2001: 463-674, i FELIU, 1997). El discurs d'entrada a la RABLB (1924) n'és un exemple revelador, ja que són unes «notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIVe», i és justament en aquesta mena d'«esbós d'una gramàtica històrica catalana» —en paraules de Feliu (1997: 163)—, on Par declara el seu entusiasme per la llengua medieval i mostra la seva preocupació per la qüestió ortogràfica: «De la comparança entre la tradició literaria y la parla viva n'ha d'eixir aquella reglamentació gramatical y lèxica, qui ans serveixi com a escut protector de corrupcions foranes, que com a cota d'acer qui li embargui'ls franchs moviments».

El seu amic Miquel i Planas, en canvi, va ser la veu pública per la qual resistents antinormistes com Par feren sentir la seva disconformitat amb la «llengua reformada», per més que Miquel i Planas lamentés que «aquesta revolta hagi vingut a personificar-se en mi, tan sense jo preténdreho, contrariant les meves habituts y les meves aficions» (1918, 354).²² Tot i que el 1913 Miquel i Planas s'adherí a les

22. Ell mateix és plenament conscient que és l'únic que es manifesta en públic contra les normes oficials. I es justifica: «Y es ben singular el cas de que sia precisament jo, mancat de tot prestigi literari, simple aficionat als llibres y al estudi, qui avui s'aixequi, tot sol, en un impuls d'atreuiment temerari, contra tota aquella força incontrastable y aclaparadora de que us he parlat. Una consideració no més ha pogut decidir-me; y es, que si tot el poder, tota l'acció coercitiva, tota la força material, actua des de l'altra banda, crech que hi hà de part meua una potencia equivalent: la pura intenció, la convicció, la fè persuasiva» (1918: 354).

Normes de l'IEC,²³ de seguida adoptà actituds antinormistes o, per dir-ho com Segarra (1985a: 504), «es va veure empès a [esdevenir antinormista] pel seu odi envers els noucentistes»: el 1914 feia sàtira de les figures del moviment noucentista des de la publicació «El Noucentista»,²⁴ el 1915 participa en la fundació de l'Acadèmia de la Llengua Catalana, el 1916 aprova les *Regles ortogràfiques* d'aquesta acadèmia dissident i el 1918 es converteix en cara visible i veu pública del moviment que Miracle (1968) va batejar com a «Antinorma».

El posicionament públicament antinormista de Miquel i Planas li va merèixer les felicitacions per carta de Par, que li confessava afegir-se «a la host de la que V. es un capdevanter: prengui'm com a soldat ras, y pose mos serveys (si quelcom puc fer en aquesta creuhada) a ses ordres», ahora que qualifica el seu acte de «gest (...) plè de coratgà y ben merevellador» (Carta de Par a Miquel i Planas, s.d; *apud* FELLIU, 1997: 169).

Quasi tot l'exèrcit de membres constituents de la direcció de l'Oficina Romànica tenen un punt de trobada comú, el fet de pertànyer a l'Acadèmia de Bones Lletres, i un punt de partida també comú, el rebuig més o menys visceral cap a Fabra o cap a l'IEC (o a tots dos allora). La plataforma que els uniria no seria la venerable Acadèmia de Bones Lletres, sinó una entitat de nou encuny que va néixer sota la protecció de Biblioteca Balmes. Als ja presents en la gestació de l'Oficina Romànica, Calveras acabaria completant l'organisme directiu i a iniciativa personal va proposar a Oleza i a Moll que s'hi incorporeassin.

Primer ho comentà a Oleza, quan aquest jesuïta acabava de doctorar-se a Alemanya amb una tesi de filologia dirigida per Wilhelm Me-

23. En un article de Joaquim Cases-Carbó ([1943] 1998: 40), aquest amic de Fabra i impulsor de la reforma lingüística des de les planes de «L'Avenç», recordava que cap al 1913 Miquel i Planas «era familiar de “L'Avenç” i simpatitzant amb les nostres formes lingüístiques, de les quals acceptava bona part. Més endavant... es va girar de l'altre cantó. Déu el faci bo».

24. Per contra aquell 1914 Miquel i Planas (1914, 623) aconsella a Josep Poal, autor del llibre *La qüestió ortogràfica* (1914), «que, en els moments actuals, lo veritablement útil y patriòtic és difondre arreu de la nostra terra la ortografia normal patrocinada (no imposada) pel benemèrit Institut d'Estudis Catalans. Es aital sistema ortogràfic, ab tot y els defectes de que pugui ésser titllat, el que ofereix més garanties: y, sobre tot, no és un treball d'aficionat».

yer-Lübke. Sembla que dins la Companyia de Jesús s'havia especulat amb la possibilitat que el pare Oleza, doctor en filologia romànica, es convertís en director de l'Oficina Romànica, però a l'hora de la veritat el pare provincial no hi va estar d'acord (12-1-1928, fons OR, BB).

L'últim a incorporar-se a la direcció de l'Oficina Romànica va ser Francesc de Borja Moll, tot i unes primeres reticències de Griera.²⁵ El deixeble predilecte de Mn. Alcover, a diferència del seu mentor, no es va dedicar a posar-se públicament en contra de Fabra i de l'IEC, si bé a imatge del seu mestre va adoptar l'ortografia i la llengua que aquest defensava, tant en els primers escrits filològics que estampà al «Bolletí» com en la correspondència privada amb l'Oficina Romànica. Això no obstant, la mort de Mn. Alcover va acostar Moll cap a les normes oficials. Ja des de l'hora d'escriure la necrològica del seu mestre, Moll es deixà estar de dissidències ortogràfiques i lingüístiques. Potser cap altre text com aquest podria certificar millor l'origen de la mutació i el final de la fidelitat a la persona del polèmic canonge.²⁶

5. L'OFICINA ROMÀNICA RESPECTE A L'IEC I LES NORMES

En l'apartat 2, hem vist que l'OR expressava obertament la intenció d'acceptar la col·laboració de tothom que volgués «fer obra positiva, deixant de banda tots els personalismes», intenció que no es queda per voluntat pròpia en una simple declaració de bons propòsits. El fet que antifabristes tan conspicus com Miquel i Planas i Alfons Par

25. Quan es va plantejar la possibilitat d'integrar Moll a la direcció de l'Oficina, Griera exigí que Moll es disculpés d'una ressenya molt crítica que Moll havia publicat al «Bolletí» en contra d'un treball seu; al final tot es va poder solucionar gràcies a la intermediació de Par: Griera cedí a la seva exigència i Moll esdevingué membre del comitè directiu (MOLL, 1970: 205-206).

26. Val a dir que, almenys en una ocasió, Moll no usà les normes oficials: es tracta d'una carta privada adreçada a Mn. Pou i Batlle el 1933. L'excepció té la seva lògica: Pou i Batlle era contrari a les normes oficials i Moll, per tant, s'adaptava als gustos ortogràfics del seu interlocutor per, entre altres coses, lamentar les dificultats per les quals travessava el *DCVB* «per no respondre al sentiment general de Catalunya en matèria ortogràfica». Així doncs, el tipus d'interlocutor, el registre i el tema ajuden a entendre l'opció ortogràfica de Moll.

estiguessin vinculats a l'OR, no obstà perquè el comitè directiu en bloc, «en la sessió de 4 de desembre de 1928», proposés i acceptés «la fórmula d'adhesió de l'Oficina Romànica als homenatges projectats a Pompeu Fabra i a Mn. Antoni M.ª Alcover». Notem que només deu anys després de la gran ruptura entre Alcover i Fabra, una institució situada al marge dels dos grans contrincants de la lingüística catalana de l'època es veu amb cor de manifestar públicament l'adhesió als homenatjats, alhora que mostra clara voluntat de reconèixer la feina de l'un i l'altre. De Fabra, en destaquen els seus treballs gramaticals, que han assolit sortosament «un avenç general en la unificació de la llengua escrita»; i d'Alcover, afirmen que «no es poden desconèixer els seus treballs en la replega de materials per un Diccionari general de la llengua catalana» (AOR, II, 1929: 377).

Abans que persones com Miquel i Planas, Par i els tres expensionats Barnils, Grieria, Montoliu, poguessin mostrar el seu acord amb aquestes declaracions sobre Fabra i Alcover que van signar com a membres del comitè directiu de l'Oficina Romànica, Calveras havia preparat el terreny per oferir l'Oficina com a punt de trobada per als dos lingüistes que des de feia uns anys vivien d'esquena l'un de l'altre. Gràcies a l'epistolari Calveras, podem saber del cert que el mateix Calveras portava de cap convidar Fabra en persona a participar en l'OR²⁷ i fins el nostre jesuïta acceptà de participar a títol individual en l'homenatge al 60è aniversari de Fabra amb una comunicació sobre els auxiliars *ésser* i *haver*.²⁸ Respecte a Alcover, Calveras demanà a Moll, en un gest d'intermediari nat, que fes les gestions necessàries perquè el canonge de Mallorca escrigués un «testament de pau». La proposta de Calveras és extensa i elaborada:

Vull proposar-li una altra idea, perquè V. en faci l'ús que cregui oportú, o quedi reservada entre els dos només, si no li sembla viable.

27. Així ho comunica a Oleza. Aquest li respondrà que, si es convida Fabra, també s'hauria de fer el mateix amb Alcover (23-7-1927, fons OR, BB).

28. Imprès de la comissió organitzadora de l'homenatge a Fabra, reproduït a Iglésias (2001: 651-652). Sobre el fet d'adherir-se als homenatges de Fabra i Alcover, Barnils farà saber a Calveras que personalment no s'hi oposa «siempre que ello no deba representar una conformidad con la doctrina y procedimientos de los homenajeados» (19-11-1928, fons OR, BB).

És el cas que si Mn. Alcover ha ofès a molts que també l'han ofès a ell, potser són més els ofesos sense haver donat ells motiu, o sense que Mn. Alcover hagi pensat que els ha pogut ofendre en la seva manera de escriure i de procedir.

Les conseqüències ja les pot palpar en la fredor i el buit que se li fa a l'obra del Diccionari.

Doncs bé, penso que seria una cosa de gran edificació i en últim terme de gran profit pel mateix Mn. Alcover, que el rehabilitessin una altra vegada, i li perdonarien tots tot lo que no es mèrit en ell, si abans de morir deixés un testament de pau, vull dir, si amb motiu de l'homenatge, o potser millor independentment d'ell, fes una pública declaració de què no ha procedit rectament sempre en la seva manera de defensar-se i demanant excusa, que la té, en que no hi ha hagut tota la malícia que el seu llenguatge podria fer suposar. Això seria un acte edificant, i més tractant-se d'un sacerdot; i a la seva retirada de lluitador, que li imposa la salut, aquesta declaració positiva acabaria de fer el pes; i a la seva mort podríem esperar encara una manifestació general de simpatia, que tindria el caràcter de rehabilitació aposteòsica. Si se'n va així, callant només, sempre quedarà una agror que farà fred l'últim record que se li dediqui» (carta de Calveras a Moll, 21-11-1928; ARM, caps 1924-1928).

La primera resposta de Moll va ser que procuraria que «les seves observacions sobre la conveniència del testament de pau» fossin «eficaces» (carta de Moll a Calveras, 29-11-1928; BB), i al cap d'uns quants mesos Moll expressava la seva alegria que Mn. Alcover estigués «tan ben disposat a publicar un manifest d'explicació reconciliatòria» (carta de Moll a Calveras, 18-4-1929; BB). Alcover havia de morir sense la «manifestació general de simpatia» per la qual va treballar Calveras amb la seva proposta de «testament de pau».

Sempre des de la voluntat d'integrar els elements enfrontats i de ser una plataforma de trobada per «fer obra positiva», el manifest de l'OR declara que els col·laboradors podran «assajar les formes i solucions que estimin ben fonamentades, posat que la llengua literària, per la seva plasmació perfecta, necessita de les il·lustracions i inspiracions de molts». En l'«Anuari», única publicació col·lectiva auspiciada per l'Oficina, aquest dret teòric a l'heterodòxia ortogràfica i lingüística tan sols serà exercit, d'una manera militant, per Par i, parcialment, per Moll.

Els seus treballs lingüístics sobre els nostres clàssics medievals serviran a Par, a més d'objecte d'estudi i anàlisi exemplar de model ortogràfic, lingüístic i fins a vegades estilístic. L'opció ortogràfica de Par va ser vista com una raresa fins i tot per un col·laborador tan actiu de l'Oficina com Ramon Aramon: «és remarcable la pintoresca i personalíssima ortografia usada per l'autor [Par]». ²⁹ Pel que fa a Moll, convé distingir el període en què estava sota la tutela de Mn. Alcover de quan ja no hi estava; així doncs, els seus primers estudis als *AOR*, —tacats aquí i allà de la conjunció *y*, de *-ch* finals, de la preposició *ab* i de totes les altres grafies i formes de la llengua tradicional —, contrasten amb la plena adopció de l'ortografia IEC en els seus treballs publicats després de la mort del seu mestre, com ara el recull de cançons populars mallorquines publicat en l'últim «Anuari» (VII, 1934).

La resta del comitè, Barnils, Calveras, Griera, Montoliu, Oleza, i fins l'única col·laboració de Miquel i Planas en els «Anuaris», —una ressenya del *Catálogo de obras impresas en catalán* d'Aguiló—, se sotmeten a grans trets a les normes de l'IEC, també a les ortogràfiques. ³⁰ És més, l'Oficina ho inclou com a punt programàtic del seu manifest: «En ortografia, però, l'OR provisionalment seguirà les normes de l'IEC», per evitar així un altre esclat de la polèmica ortogràfica i perquè aquesta qüestió és considerada secundària, si bé es reserva el dret a poder dissentir més endavant:

en ortografia aspirem a una revisió amigable del Sistema ortogràfic de l'IEC, quan l'estudi madur de moltes qüestions pendents de morfologia i de fonètica posi de relleu espontàniament les esmenes a fer, i aquestes puguin ésser introduïdes amb garantia de cosa definitiva, Ara

29. Nota bibliogràfica a l'estudi de Par sobre els «clàssics menors catalans» (*AOR*, III, 1930), publicada a la secció de «Revistes» dels *EUC*, XVII (1932) ps. 341-342. En els *EUC* de 1932, Aramon s'encarregà juntament amb «R.A.Ll.», d'aquella secció, si bé ja des dels *EUC* de 1927 trobem Aramon com a col·laborador de la revista, ja fos publicant-hi estudis ja fos signant-hi recensions.

30. No es pot deixar de tenir present que el combat antinormista de l'activista Miquel i Planas va durar fins ben poc abans de la creació de l'Oficina: el 1924 col·laborà amb Francesc Matheu perquè sortís l'*Ortografia de la llengua catalana* encarregada per l'Acadèmia de Bones Lletres (SEGARRA, 1985a: 366) i de 1918 a 1926 fou col·laborador de la revista antinormista «Catalana».

algunes simplificacions, que l'ús va manifestant convenients, podran potser ésser assajades més aviat.

El fet d'adoptar l'ortografia de l'IEC no va obstar perquè Oleza, utilitzant-la en la seva ressenya sobre el *DCVB* (*AOR*, I, 1928), posés, entre els seus elogis al *DCVB*, el sistema ortogràfic utilitzat: «aplaudem plenament algunes de les innovacions simplificadores que fa Mn. Alcover [als primers fascicles del tom I del *DCVB*]», com ara l'adopció sistemàtica de *g* davant *e*, *i*, *i* en nom d'aquest mateix criteri simplificador Oleza proposa eliminar les *h* finals «en paraules com *lloch*, *amich*, etc.».³¹ I encara en to elogios: «Mentre no trobem el sistema definitiu, fan bé de proposar provatures i assajar solucions provisionals els qui tenen coneixements de llengua acreditats. Així les solucions que són un encert assoleixen l'acceptació general (...)». La situació de provisionalitat no comportà, emperò, que l'Oficina es llancés a aventures ortogràfiques, ni tan sols a adoptar les que Oleza veia que havien tingut «l'acceptació general».³²

El manifest de l'Oficina, a banda d'aquesta declaració d'intencions explícita, deixa entreveure altres pistes no menys reveladores de la seva actitud, ben distant de l'antifabrisme visceral que podria haver representat la posició tradicionalista de Miquel i Planas en la seva conferència *Contra la reforma lingüística* de 1918. Si bé declaren tenir el dret de revisar per a més endavant l'ortografia de l'Institut, des del primer moment, exerceixen com a grup un paper al marge de l'IEC i del tradicionalisme medievalitzant i manifesten aquesta actitud heterodoxa optant per determinades formes lingüístiques: en els textos que signen com a col·lectiu, el manifest i la crònica de l'«Anuari», no s'estan d'utilitzar formes tan poc normatives com «dates» per «da-

31. En una altra ressenya del *DCVB*, ara ja del tom I complet, Oleza s'atribueix el mèrit que Mn. Alcover decidís de prescindir de les *ch* finals, ja que, «si no es fes així, abans d'una generació la *ch* final de noms de lloc i llinatges es pronunciaria *tx* per influència castellana de l'escola» (*AOR*, III, 1930: 340).

32. Cal fer constar que Oleza envià la ressenya sobre el *DCVB* en castellà, perquè «ara per ara es la llengua que parl millor y que més depressa me surt amb bon estil» i perquè no havia tingut temps de traduir-la al català. Per això, demanà que la hi traduís algú de l'OR i que abans de publicar-la tant si la hi publicaven tota com només una part, demanà que la hi enviessin (12-5-1928, fons OR, BB).

des», «completa» per «completa» i «lis» per «els». I segur que ho van fer a consciència, o millor encara, segur que Calveras ho va escriure sabent molt bé el que es feia, no es poden tractar de simples badades innocents.³³

Acceptant com a collectiu l'ortografia de l'IEC, l'Oficina no feia res més que donar carta de naturalesa a la difusió general de l'«ortografia reformada», acceptava doncs els fets consumats (amb reserves), i evitava així de convertir-se en un altre baluard ranci a l'estil de l'Acadèmia de Bones Lletres o dels Jocs Florals. Això no obstant, no sempre els va ser còmode el fet de seguir les normes de l'IEC i alhora mantenir una actitud crítica. En algun moment van aflorar les incoherències, per bé que van quedar recloses en l'àmbit privat de les confidències. El 1934 Par expressava a Moll les seves incomoditats: «May no he escrit res contra En Fabra, ni contra *La Veu*, ni contra La Lliga, mes jo no faig com lo P. Calveras qui troba les “Normes” malament, mes escriu segons “Normes”. Jo honradament escrich com pens, jatsia qu'açò m'ahilli del cercle tupinayre intelctual y'm perjudiqui» (Par a Moll, 12-1-1934; ARM). Poca gent va entendre la política d'equilibris dissenyada per Calveras; en algun moment, fins i tot serà criticat, en privat, per gent del seu cercle més íntim.

D'ençà de l'aprovació de les normes de l'IEC (1913) i de l'esclat més violent de la polèmica lingüística capitanejada sobretot per Alcover i Miquel i Planas el 1918, el debat sobre el codi normatiu s'enfocava des d'altres perspectives. L'Oficina Romànica, secció filològica de la Biblioteca Balmes, volia participar amb criteris científics en el debat sobre la llengua literària i aquesta voluntat es traduïa a la pràctica en una sèrie de preferències lingüístiques no sempre coincidents amb la normativa fabriana de l'època. Sense entrar en contradicció amb els seus principis fundacionals, Biblioteca Balmes podia donar cabuda en el seu si a una entitat filològica com l'Oficina Romànica i a una plataforma religiosa com Foment de Pietat Catalana, perquè eren seccions de diferent naturalesa.

33. Hi ha casos que no es poden atribuir amb seguretat a opcions lingüístiques conscients. Podria ser el cas de «posat que» amb valor causal o un «necessita de», procedents d'aquests mateixos textos collectius.

6. TREBALLS DE L'OFICINA ROMÀNICA

A parer de Moll (1970: 210), l'única obra de l'Oficina Romànica que manté «una vàlua positiva i duradora» és l'«Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura» (*AOR*). Aquesta afirmació de Moll és veritat si ens atenim a l'obra realitzada per l'Oficina Romànica com a institució filològica, en la mesura que fou l'únic treball dut a terme per un equip de persones (comitè directiu, amb Calveras al capdavant, i col·laboradors d'arreu). La resta de publicacions que van sortir amb segell de l'Oficina —deixant a banda els projectes que no es van arribar a realitzar (v. § 7)— van ser obra de persones a títol individual que van aprofitar en alguns casos la Biblioteca Balmes, o en altres l'Oficina en particular, com a plataforma per donar a conèixer els seus estudis. Per a aquesta finalitat, l'Oficina va estructurar les seves publicacions en tres grans seccions: «Biblioteca Lingüística», «Biblioteca Literària» i «Collecció de Vulgarització» (v. § 6.2).

6.1. *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*

L'«Anuari» és, sens dubte, la gran aportació científica que ens ha llegat l'Oficina Romànica. Amb aquesta revista l'Oficina es proposava de posar a disposició dels romanistes de l'època materials lingüístics i filològics del català, perquè «els estudis d'investigació sobre els dialectes vius del domini català i els textos i documents del parlar antic són encara molt reduïts, i hi ha molt camp a córrer fins a posar els coneixements sobre el català al nivell dels coneixements que són del domini general en les altres llengües romàniques». Aquest dèficit de la catalanística era degut, segons l'OR, a la concentració exclusiva d'esforços en el redreçament de la llengua: «en l'estudi de la llengua catalana no tot és unificació de l'ortografia, depuració del lèxic, i fixació de la gramàtica (...). Hi ha de més a més l'estudi científic del català».

Perquè l'«Anuari» fos una realitat, l'Oficina va decidir acceptar col·laboracions «per la competència tècnica dels autors i el valor dels estudis que presenten, sense esguard a mèrits o demèrits personals en altres ordres»: aquesta obra col·lectiva exigia «tancar els ulls als altres

respectes personals i sacrificar interessos d'ordre inferior» (CS 1930: 315-316). No cal dir que aquesta presentació de l'«Anuari» va ser redactada (però no signada) per Calveras, que a l'hora de presentar la revista de l'Oficina subratllava l'excel·lent situació de la seva època, amb totes les exageracions que es vulguin, per denunciar-la. El millor que podia haver fet el grup de l'Oficina va ser renunciar a reobrir les esgotadores i esterilitzants polèmiques ortogràfiques, i esforçar-se a tirar endavant una revista científica de qualitat.

De periodicitat teòricament anual, se n'arribaren a publicar set volums, el primer amb data de 1928 i l'últim, de 1934. Cada «Anuari» portava una data a la portada i una data diferent, normalment de l'any següent, al peu d'impremta. Així doncs, el volum I de l'«Anuari», corresponent a l'any 1928, es va imprimir el 1929, el volum II, corresponent a l'any 1929, va passar per la impremta el 1930 i així successivament, a excepció del penúltim volum (VI, 1933), que, dedicat només a recollir els treballs de Barnils, no es va poder publicar fins al 1939.³⁴ És a dir, el penúltim volum (VI) es publicà uns anys després de l'últim volum (VII, 1934), que s'imprimí el 1935. Com totes les publicacions de l'Oficina, els «Anuaris» sortiren amb segell de la Biblioteca Balmes / Editorial Balmes SA de Barcelona i s'estamparen en els tallers de la impremta Sant Josep de Manresa.³⁵ Malgrat que aconseguí nombrosos intercanvis amb revistes filològiques internacionals, l'«Anuari» va tenir un nombre de subscriptors bastant migrat. Al final de 1932, sembla que comptava amb 20 subscriptors.³⁶

34. Informació donada per Hortènsia Coromines (1947) en la seva ressenya dels AOR, V-VII. Respecte al volum VI, hi afegeix: «i encara aparegué sense el pròleg i sense els índexs que hom havia preparat».

35. Aquesta impremta local fou molt activa. Per seguir-ne la història amb tot detall, es pot consultar el documentat article de J. M. Gasol (1982).

36. Aquesta informació es troba en una carta de Moll adreçada a Calveras (17-12-1932, fons Calveras, BB). Moll, en anunciar la possible represa del «Bolletí», pregunta a Calveras: «¿Hem d'enviar també el primer nombre del *Bolletí* els vint subscriptors que l'Oficina Romànica serveix?». Per les paraules de Moll, tant es pot deduir que el conjunt de publicacions de l'Oficina Romànica comptaven amb 20 subscriptors com que la revista de l'Oficina Romànica tenia aquest nombre de subscriptors. Aquest detall podria quedar aclarit per la carta de resposta de Calveras, però malauradament no es conserven les cartes de Calveras a Moll de 1932.

6.1.a. *Característiques*

L'«Anuari» s'estructura en dos grans blocs, el d'«Estudis lingüístics» i el d'«Estudis literaris», més una secció de recensions, una de notícies bibliogràfiques i una «Crònica de l'Oficina Romànica», que tanca sempre la revista. Si bé es van introduint lleugers retocs en el decurs dels números, aquest patró s'aplica a tots els volums. El primer número, però, encara no incloïa cap apartat de recensions i dividia la bibliografia lingüística de la literària; a partir del segon número, s'introdueix un apartat específic de recensions, que té voluntat de donar compte dels treballs més importants del panorama romanístic del moment, i un altre d'exclusiu per a la bibliografia de la llengua i literatura catalanes. Quant a l'estructura, la modificació més important no es va introduir fins a l'últim número, l'únic que no divideix els estudis en lingüístics i literaris.³⁷

L'«Anuari», en general, prioritza els estudis lingüístics per sobre dels literaris: es compten una vintena llarga de treballs sobre llengua, mentre que no arriben ni a deu els estudis dedicats a literatura. Un altre desequilibri que es pot observar en aquesta revista volgudament romanista és la descompensació entre els estudis de catalanística en relació amb els dedicats a les altres llengües neolatines. Aquesta situació de cert desequilibri no es corregeix fins a l'últim volum (VII, 1934), que inclou més treballs de romanística que no pas de catalanística i no fa distincions entre els treballs de llengua i literatura. Tots aquests desequilibris de la revista, Aramon els féu notar a Calveras amb detalls i exemples abundants (informe d'Aramon sobre l'AOR; BB).

Aramon s'implicà en el projecte de l'«Anuari» i per això, gràcies al seu coneixement directe de la romanística alemanya, proposà diferents millores. Amb la intenció de «aconseguir la participació a l'AOR de més estrangers» suggereix «d'ampliar la secció de recensions amb obres romàniques no catalanes» i «d'establir una secció de recensions curtes (com la té *Romania*) on podrien indicar-se, sense caràcter total,

37. L'anàlisi de l'AOR que exposo en aquest subapartat no té en compte el volum VI (1933), que és un recull dels treballs de Pere Barnils en homenatge pòstum a l'eminent fonetista.

és clar, totes les obres estrangeres de què no es parlés a la secció de recensions llargues (les catalanes ja anirien a la bibliografia especial)» (15-3-1931). Aquesta idea, la torna a repetir a propòsit dels «Anuaris» publicats fins al 1932, que considera que, a part d'haver-hi «predomini de la lingüística sobre la literatura», també n'hi ha «del català sobre els altres idiomes romànics».

És més, Aramon escriu a Calveras tot un programa específic de millores de cara a potenciar el caràcter de revista plenament de romanística i alleugerir la presència de la catalanística. Els suggeriments d'Aramon van des de demanar més cura en la revisió de qüestions tipogràfiques, fins a aspectes d'estructura de la revista —no separar estudis literaris i estudis lingüístics en dos blocs a part, crear un índex de mots i matèries com la *ZRPb*, *RFE*, «Romania», etc.—, passant per proposar no ressenyar els treballs dels redactors de l'OR.

A més de reflexionar sobre el to que havia de tenir la publicació, darrere d'una empresa de tal magnitud, per força hi havia d'haver les persones que s'ocupessin de les feines més bàsiques i alhora menys vistents. Si bé amb l'ajuda d'Aramon, entre altres, l'ànima de l'empresa va ser sens dubte Calveras, que s'ocupà de múltiples feines per tirar endavant la revista.³⁸ Aramon, a més d'implícit-se a fons en el projecte d'estructurar i millorar l'AOR, no s'està tampoc de participar en tasques feixugues com la revisió i correcció d'originals: així per exemple, es va encarregar de revisar els articles de Hess sobre Rochefoucauld, el de les etimologies de Tagliavini i l'«Anuari» monogràfic sobre Barnils que recull quasi tots els treballs de l'eminent fonetista (18-1-1935, fons OR, BB).³⁹

En general cada col·laborador utilitza la llengua romànica de la seva especialitat. Així doncs, Batllori, Calveras, Moll, Montoliu i Par

38. Com ara la d'encarregar-se d'enviar personalment a Gili Gaya les galerades d'un treball que l'hispanista lleidatà havia de publicar a l'«Anuari» (16-11-1928, fons OR, BB).

39. Aramon s'implica del tot en el projecte de l'Oficina. Estant a Alemanya, fa saber a Calveras que, quan torni a Barcelona, donarà «una llista de les obres indispensables de treball, per tal de completar la biblioteca de l'Oficina». Conscient que donades les característiques de l'AOR aquesta revista necessitava una divulgació i un reconeixement internacionals, Aramon suggereix intercanviar publicacions amb el Seminario de Filología de la Universitat de Buenos Aires i ell mateix s'ofereix per dur a terme la gestió prop d'Amado Alonso (27-5-1932, fons OR, BB).

hi publiquen els seus estudis en català, els hispanistes Gili Gaya i Spöner en castellà, i els italianistes Tagliavini i Rabow en italià. Amb alguna excepció: Barnils publica en castellà (II, 1929), i Griera i Aebischer ho fan en francès (I, 1928; V, 1932). Els altres col·laboradors estrangers, Hatzfeld, Hess, Kuen i Spitzer, hi publiquen en castellà, traduccions degudes a diferents persones.⁴⁰

Pel que fa a la secció de ressenyes i notícies bibliogràfiques, signades per nombrosos col·laboradors diferents, catalanòfils tots però, són sempre escrites en català, menys la ressenya que Hess publicà sobre el llibre *Dichtung aus dem Glauben* de Hermann Weinert, que ho féu en francès (VII, 1934, 268). No cal dir que l'apartat de la «Crònica» assumit per l'Oficina Romànica com a institució és sempre en català, així com el «Manifest» de presentació, per bé que aquest també es reproduïx en versió castellana i francesa per donar-li un caràcter panromànic (I, 1928).

6.1.b. Col·laboradors

En primer lloc, comentarem les aportacions dels diferents membres de l'Oficina, menys els estudis de Calveras (IGLÉSIAS, 2001: cap. 6.1). Ens limitem a repassar en aquest subapartat les col·laboracions a l'«Anuari» de Griera, Moll, Montoliu, Par i Oleza, ja que les de Barnils i Miquel i Planas van ser testimonials: l'única aportació de Barnils a l'«Anuari» és un estudi de fonètica (AOR, II, 1930, 265-270) —extracte d'una comunicació presentada al «Congreso para el progreso de las Ciencias» de Barcelona (20-23 maig 1929)—, mentre que la de Miquel i Planas (1928) es redueix a una ressenya del *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860* de Marian Aguiló.

Dit això, comencem, doncs, per Griera. Aquest expansionat publicà a l'«Anuari» dos estudis tallats pel patró de la geografia lingüís-

40. Moll s'encarrega de la traducció de Kuen (apèndix IV.a / 77), Gerhard Hess agraeix la traducció del seu estudi a una senyora (Inge Hoffmann-Fölkersamb de Sela: AOR, VII, 1934, 219), mentre que Hatzfeld proposa a Calveras que ell mateix assumi la traducció, «en colaboración con un alemán» (Carta de Hatzfeld a Calveras, 1-6-1929; BB).

tica. (Griera era deixeble de Jules Gilliéron.) En el primer treball, Griera (1928a) explica els criteris d'elaboració de l'*Atlas linguistique de l'Italie et de la Suisse méridionale* de Jaberg i Jud i pretén demostrar l'interès de comparar els atles lingüístics de diferents territoris de la Romània; recull també la informació sobre la *lucertola* donada en diversos atles lingüístics, que completa amb dades recopilades per ell mateix en el domini de la Península Ibèrica. El segon estudi (1932) se centra en nombrosos problemes lingüístics deguts a l'homonímia (fins a 63 casos), alguns dels quals ja havia tractat en treballs anteriors; l'estudi particular de cadascun d'ells va precedir per una introducció general on fa una defensa abrindada de la geografia lingüística com a mètode d'estudi i de Gilliéron com a mestre. Griera també col·laborà en l'elaboració del vocabulari de la localitat aragonesa de Fonts, treball signat per Vicent Bosch.⁴¹

A part aquests estudis, Griera signa quasi totes les ressenyes bibliogràfiques de la secció «Bibliografia lingüística» de l'«Anuari» I (1928) i alguna del III (1930) i IV (1931). Entre els estudis ressenyats per Griera, es poden destacar: *Homenaje a Menéndez Pidal. Miscelánea de estudios lingüísticos, literarios e históricos* (1925), *Orígenes del español* (1926) de Menéndez Pidal, *Etudes de phonétique générale* de Pierre Fouché (1927), *Festschrift Louis Gauchat* (1926), *Glossaire des patois de la Suisse romande* de Gauchat-Jeanjaquet-Tappolet (1924-1926, fasc. I-III), *Französisches etymologisches Wörterbuch* de Wartburg (fasc. II-VI), *Revue de Linguistique Romane* (I, 1925), *Del nome proprio al nome comune* de Migliorini (1927), *Testi fiorentini del dugento e dei primi del trecento* (1926) de Schiaffini i *La reconstrucció del llenguatge literari català* de Calveras (1925).

Comptant-hi llibres monogràfics, diccionaris i un bon nombre d'articles publicats en revistes, miscel·lànies i volums d'homenatge, Griera dóna notícia —més que no pas ressenya pròpiament— d'un centenar llarg d'estudis, si bé dóna entrada a obres de naturalesa ben diferent: tant s'hi pot trobar el diccionari etimològic francès de Wart-

41. En la completíssima *Bibliografia de dialectologia catalana* de Jordi Colomina (1990: 110), es fa notar que aquest vocabulari de Fonts, parlar de base aragonesa, «és molt interessant per a l'estudi del ribagorçà».

burg, autèntica fita de la romanística del segle xx, com ressenyes a articles força modestos. Deixant a part això, potser l'aspecte més destacable d'aquestes notícies bibliogràfiques és que Grier demostra estar al corrent de les produccions de tota mena, de més o menys categoria, dels estudis de romanística de l'època. I això mateix segurament també se li podria recriminar: prioritzar la quantitat i no oferir cap jerarquia d'importància entre els treballs.

Quant a Moll, val a dir que va ser Calveras qui li va proposar de col·laborar en el primer «Anuari» amb la publicació de les dades que mossèn Alcover havia recollit en unes 150 localitats sobre la morfologia verbal dels dialectes catalans. Per manca de temps en aquell moment, Moll li va proposar començar amb una altra col·laboració: publicar les addicions i rectificacions de la part catalana del *Romanisches Etymologisches Wörterbuch (REW)* de Meyer-Lübke. Calveras va acceptar, diu Moll (1970), «la meua suggerència amb molta satisfacció» i el *Suplement català al REW* es va publicar en diversos «Anuaris» (I-IV, 1928-1931). Aquesta obra va merèixer la ressenya, sovint molt elogiosa, en publicacions filològiques d'arreu.

Moll (1970: 208-209), en les seves memòries escrites en plena maduresa intel·lectual, féu un balanç dels seus treballs publicats a l'AOR, i de la seva rica col·laboració, en destacà «la reelaboració dels materials de flexió verbal recollits per Mn. Alcover i per als quals el P. Calveras i jo vam arribar a trobar una forma de presentació sintètica, que reduïa a 250 pàgines el miler que n'haurien ocupat les anotacions d'Alcover en llur forma originària».

Moll (1970: 252) explicava que Calveras l'havia ajudat a «conjuntar un sistema per a fer publicables els paradigmes de la flexió verbal» i que ell personalment «va deixar molt avançada la redacció en net de l'obra *La flexió verbal en els dialectes catalans*». El resultat d'aquest treball sobre la flexió verbal és, en paraules de Moll ([1983: 57] 1965: 102), «probablement la font més abundosa d'informació sobre morfologia verbal dialectal de qualsevol llengua romànica».⁴²

42. S'anà publicant a l'AOR en diferents lliuraments. Ha restat incomplet fins que Pilar Perea (1999) ha editat els fascicles que havien quedat pendents de publicació.

A més d'aquestes dues aportacions fonamentals de Moll a la catalanística i a la romanística de la seva època, Moll va publicar altres treballs a l'«Anuari»: l'edició crítica de *Lo Pecat d'Adam* de Ramon Llull ([1982] *AOR*, V, 1932: 297-311) i la transcripció de 59 cançons populars mallorquines amb notes sobre fonètica sintàctica (*AOR*, VII, 1934, 9-39); entre les col·laboracions de Moll a l'«Anuari», finalment encara s'hi podrien afegir els comentaris fets pel filòleg menorquí a la llista de mots dialectals de la regió de Girona —sobretot, però també d'altres localitats com Manresa o la Seu d'Urgell—, recollits i publicats pel jesuïta Joan Serra (1932). Per problemes de temps, no va poder emprendre l'elaboració d'un «vocabulari complet del Blanquerna, d'on se podria extreure el vocabulari especial ascètic per fer-ne una obreta separada» (carta de Moll a Calveras, 25-7-1932; BB).⁴³

Pel que fa a Montoliu, a banda de les notícies bibliogràfiques de literatura publicades a l'*AOR*, I (1928, 391-396), és important detenir-se en l'estudi que pretén demostrar l'existència de poemes èpics primitius amb mètrica regular anteriors a la crònica en prosa de Jaume I (*AOR*, I, 1928, 253-336), tot reformulant un anterior estudi seu on defensava que l'antiga poesia èpica catalana era, com la seva homòloga castellana de l'època, de mètrica irregular (MONTOLIU, 1922*a*). A la crònica de Jaume I, Montoliu identifica més de 700 decasíl·labs, la majoria amb cesura a la sisena síl·laba, fet que li permet situar aquesta primitiva poesia èpica catalana en l'àmbit d'influència de la poesia provençal i francesa, i allunyar-la dels cantars de gesta castellans amb mètrica irregular. Montoliu va ser el primer estudiós que exposà la teoria de prosificacions de cançons de gesta catalanes en les cròniques medievals de la nostra literatura.

La seva suggeridora teoria, però, ha estat qüestionada. Martí de Riquer (1984: 380-381) ha preferit posar en dubte, no pas l'existència

Després de la guerra Calveras tingué la intenció de publicar-los però Moll no tenia temps i «no sé quan m'hi podré dedicar» (carta de Moll a Calveras 13-2-1950; fons Calveras AHSIC).

43. Sembla que aquesta idea de Moll venia motivada per la proposta de Calveras d'elaborar un vocabulari ascètic del *Blanquerna*, tal com es deixa entendre en la mateixa carta.

de l'epopeia catalana que Montoliu rastrejà en cròniques medievals en prosa, sinó «la modalitat lingüística en què devien divulgar les cançons perdudes (¿català pur?, provençal?, aragonès algunes vegades?) i sobre el metre en què eren compostes (mètrica irregular com l'epopeia castellana? ¿regular com la francesa?)».⁴⁴

Alfons Par (1928), per la seva banda, aplica un estudi filològic exhaustiu al *Curial e Güelfa*, treball que tornarà a publicar uns anys més tard junt amb l'edició que Miquel i Planas traurà d'aquesta novel·la.⁴⁵ L'altra col·laboració de Par (1931) és també en aquesta línia de treball i presenta un altre estudi lingüístic sobre clàssics menors medievals. El seu últim estudi a l'«Anuari» (1930) se centra en la desinència *-o* de primera persona de l'indicatiu, que Par considera que s'introdueix i es propaga en català per influència del castellà. Aquesta hipòtesi de Par, en paraules de Joseph Gulsoy (1993: 429), «és avui completament superat per l'estudi de Coromines ([1951-52] 1971)», sobretot perquè la tesi de Par fou formulada partint del pressupòsit que la terminació *-o* no va aparèixer en la llengua fins a la segona meitat del segle XVI.⁴⁶

L'única aportació d'Oleza (1928a) a l'AOR va ser ressenyar el DCVB: primer publicà una recensió dels primers fascicles del tom I i

44. Riquer encara porta més lluny els seus dubtes i expressa així la seva posició: «Els esforços de Montoliu per demostrar que els textos èpics prosificats a la crònica de Jaume I eren regulars decasíl·labs no convencen. La dificultat que suposa restituir versos sobre textos de prosa només permet arribar a la conclusió que eren versos, però establir-ne la mesura ens sembla arriscat i altrament senzill (...) és comprensible que si només disposéssim de les prosificacions de *Galiens* o del *Cantar del Cid*, acceptant que en poguéssim reconstruir els versos, difícilment en restabliríem l'autèntica mesura. Altrament, crec innecessari teoritzar i debatre sobre aspectes tan mínims d'un gènere que s'ha perdut totalment en la seva forma originària, quan, per contra, ningú no ha treballat seriosament sobre la mètrica de la lírica catalana medieval, tan abundantament conservada».

45. Edició que sortirà el setembre de 1933, encara que el llibre dugui la data de 1932 (FELIU, 1997: 163 n. 14). Quan sortí l'estudi lingüístic de Par sobre el *Curial* —primer publicat dins l'AOR i després en tiratge a part, que inaugurarà la «Biblioteca Lingüística» (v. § 6.2)—, l'Oficina publica una nota per anunciar que monografies com les de Par han de permetre elaborar «una bona gramàtica del parlar clàssic», d'importància capital «en els moments actuals de reintegració del català literari» (CS 1929: 288-289).

46. No és gens anormal que per aquelles dates Par defensés aquesta teoria, ja que des del segle XIX diversos intel·lectuals catalans havien considerat la terminació *-o* com un castellanisme. El primer a contradir aquesta teoria fou el pare Jaume Nonell (1895), que

després (1930) una altra sobre el primer volum complet. Si la seva aportació a l'«Anuari» va ser testimonial, no va ser pas perquè Oleza no hagués tingut intenció de participar-hi més activament. Per una carta a Calveras, sabem que Oleza tenia pensat de publicar un treball a l'AOR sobre l'article en mallorquí, basant-se en el que ja n'havia dit a la seva tesi, però per raons de feina, de poca salut i de manca d'una bona biblioteca romànica a l'abast, va haver de desistir, ja que només hauria pogut «treballar en estudis romànics (...) una vegada cada setmana cosa d'una hora», i a vegades ni això (29-11-1928, fons OR, BB). Oleza també va tenir la intenció de publicar la seva tesi com a volum inclòs dins la Biblioteca Lingüística de l'OR (v. § 6.2.d), però Calveras no va ser partidari de publicar-la-hi dues vegades, ja que la Biblioteca Balmes ja n'havia pagat la publicació de la versió reduïda.⁴⁷

Vista l'aportació dels membres dirigits de l'Oficina al seu «Anuari», passem a comentar en segon lloc les col·laboracions d'altres persones que hi estaven estretament vinculades: Ramon Aramon i Miquel Batllori. L'(ex)becari de la Balmes a Alemanya, Ramon Aramon, i el bibliotecari d'aquesta institució, Josep Vives, van ser els primers encarregats de confeccionar la riquíssima *Bibliografia de llengua i literatura catalana*, que acabarà contenint fins a 1.577 entrades bibliogràfiques.⁴⁸ Quant a l'estructura interna d'aquesta bibliografia, al principi es divideix per matèries, sota etiquetes força genèriques i, en els dos últims fascicles, Aramon enriqueix, diversifica i fa més precisa la divisió temàtica dels primers números. Crea cinc grans seccions: «Bibliografia general», «Lingüística», «Textos», «Literatura» i «Folklore», cadascuna de les quals (menys «Bibliografia general» i «Folklore») conté diversos subapartats.⁴⁹

l'explicà per «un canvi de la -e final àtona, com en els mots *ferre>ferro, oncle>onclo, nostre>nostro*»; a més, Nonell documentà la terminació -o al segle XIV. Per a totes aquestes qüestions i per a un estat de la qüestió sobre aquest punt, vegeu GULSOY (1993: 421-448).

47. Cartes 12-9-1928 i 24-9-1928, fons OR, BB. En la ressenya de la tesi d'Oleza, Moll encara anunciava la publicació integral de la tesi (AOR, II, 1929: 347-348).

48. Si bé en un dels fascicles comptaran amb la col·laboració de Moll i en els dos últims Aramon hi figurarà com a únic responsable (AOR, V i VII, 1932 i 1934).

49. La part de «Lingüística» es subdivideix en «Llatí medieval», «Filologia romànica», «Parlars provençals» i «Llengua catalana»; la secció de «Textos», en «Obres

Aramon, a més, va ser l'autor de nombroses recensions d'importants treballs filològics del moment. Entre aquests, es poden destacar: els repertoris de manuscrits catalans a Anglaterra i a la BNF de París elaborats per Pere Bohigas (1928 i 1932), *Die französische Handels-sprache im 17. Jahrhundert* d'Alwin Kuhn (1931) i els altres reculls lèxics auspiciats pel seminari de romanística de Leipzig que dirigia Wartburg, —*Introducción a la estilística romance* de Vossler - Spitzer - Hatzfeld (1932), diversos treballs de B. Elemér Vidos sobre paraules franceses d'origen italià—, o l'última publicació anglesa especialitzada en bibliografia de llengües romàniques i europees en general (*AOR*, V i VII, 1932 i 1934).

Sens dubte, la secció de bibliografia i recensions és una de les grans aportacions de l'«Anuari», en aquest aspecte més a prop d'una «Revista de Filología Española» (*RFE*) o d'una «Zeitschrift für Romanische Philologie» (*ZRPb*) que de les catalanes «Butlletí de Dialectologia Catalana o Estudis Universitaris Catalans». Una setantena d'anys després, té també el valor afegit de ser sobretot un retrat de primer ordre de la catalanística (d'aficionats i seriosa) de l'època i, secundàriament, de les altres especialitats de la romanística. El que Aramon, primer a Madrid i després a Alemanya, veia què es feia, i com, en revistes com la *RFE* o la *ZRPb*, després ho va saber trasplantar a l'*AOR* de Barcelona i d'aquesta manera l'«Anuari» quedà imprès d'un caràcter més científic.

Entre les persones vinculades a l'Oficina que no eren membres del comitè directiu, també cal destacar Miquel Batllori, aleshores un jove investigador. A l'*AOR* donà a conèixer i edità parcialment un llibre de manescalia en català conservat a la biblioteca universitària de Bolonya, alhora que en féu una descripció i un estudi lingüístic (*AOR*, IV, 1932: 179-223).

Aquest article té la particularitat que és el primer treball fet per Batllori tot sol i que enceta, per tant, els més de mil estudis que Batllori

literàries», «Epistolaris», «Textos jurídics», «Documents» i «Inventaris»; i la part de «Literatura», en «Història literària», «Literatura comparada», «Cultura científica», «Estilística», «Mètrica», «Biografies», «Crítica Literària» i «Manuscrits i incunables». La bibliografia es tanca amb un útil índex d'autors i un de revistes al final de cada fascicle.

ha arribat a publicar.⁵⁰ Val a dir que l'AOR també inclou una altra edició amb estudi lingüístic d'un text científic medieval en català: es tracta d'un text de farmacologia en català de final del segle XIV que edita Menhardt (1930). Batllori (1932: 180) fa notar que el text que ell edita i estudia té punts de contacte amb el de Menhardt, en el sentit que «els remeis són si fa o no fa els mateixos (...) però les receptes i les maneres de curar són ben diferents, i això prova d'una banda llur independència, i de l'altra, que els dos manescals no feren més que recollir pràctiques que formaven part dels coneixements populars de llur temps».⁵¹

Pel que fa a les col·laboracions d'estudiosos exteriors a l'OR, destaquem tres treballs sobre onomàstica i etimologia firmats per noms il·lustres de la filologia: Paul Aebischer, Samuel Gili Gaya, Leo Spitzer i Carlo Tagliavini. L'estudi de Paul Aebischer (1928), a partir de l'estudi dels noms del cartulari de Sant Cugat, fa veure la ràpida expansió dels noms d'origen germànic i com entre els segles XI i XII es generalitza l'hàbit d'utilitzar dos noms.⁵² Remarquem que va ser per intermediació de Griera que Aebischer col·laborà a l'«Anuari» i que el seu estudi ha esdevingut una referència encara ineludible a l'hora d'abordar la qüestió de la influència germànica en la llengua catalana medieval.⁵³

En segon lloc, cal esmentar el treball que Gili Gaya (1928) publicà sobre les etimologies populars en castellà de noms de plantes, que de fet era una continuació de l'estudi ja iniciat a la *RFE* (1919, VI, 181-

50. Cal dir que abans d'aquest treball a l'«Anuari», Batllori (1927) ja havia publicat, en col·laboració amb Carles M. Claveria, un article al «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», 7 (1923-1927), fruit d'un treball del seminari de la càtedra de Jordi Rubió. Per al repàs de la trajectòria vital i intel·lectual de Batllori, vegeu BENÍTEZ (1996: 133-148).

51. Arran de l'edició de les obres catalanes d'Arnau de Vilanova, Batllori (1947, 59-62) donà a conèixer una important llista d'obres mèdiques medievals en català, la qual ha esdevingut una referència obligatòria per als especialistes (v. CIFUENTES, 1997).

52. Aebischer coneixia Griera des del 1923, any en què el filòleg suís preparà a la Biblioteca de Catalunya els seus estudis d'antroponímia i toponímia catalanes. Durant aquesta seva estada a Barcelona, Aebischer assistí a les classes que Griera impartia a l'IEC (v. *Misc. Aebischer*, 10).

53. A la història de la llengua catalana de Josep M. Nadal i Modest Prats (1987³), els dos filòlegs gironins qualifiquen Aebischer com «un dels filòlegs que més bé coneixen l'aportació germànica a la nostra llengua» —l'estudi d'Aebischer és una referència constant en el capítol dedicat a les llengües germàniques i el català en la història de la llengua catalana de Nadal i Prats (1987³: 95-105).

184). Spitzer (1928), per la seva banda, entrà a discutir les etimologies proposades per Coromines a *Etimologies araneses* d'unes quantes paraules araneses, mentre que Carlo Tagliavini (1934), finalment, avançà una petita mostra d'un seu projecte de *Dizionario etimologico italiano*, publicant un estudi sobre diferents mots italians d'origen espanyol o portuguès.

La resta de col·laboracions a l'«Anuari» són de tema pròpiament literari. Helmut Hatzfeld (1930-1934) va publicar en diversos lliuraments un estudi sobre el llenguatge poètic religiós dels romàntics espanyols, portuguesos, catalans, provençals i bretons. Hans Rabow (1932) publicà un estudi de crítica literària sobre els *Asolani* de Pietro Bembo i Gerhard Hess (1934a), un article sobre les *Maximes* de La Rochefoucauld, a més de signar una recensió sobre *Dichtung aus dem Glauben* de Hermann Weinert (1934b).

A més d'estudis lingüístics, filològics i literaris, l'«Anuari» també acollí un estudi d'història: Serra Vilaró (1931) hi edità un text del segle XVII sobre la persecució dels bandolers.⁵⁴ Calveras (1931b) va ser el responsable de l'estudi lingüístic que l'acompanyà.

Va haver-hi uns quants treballs publicats a l'AOR que havien de tenir continuïtat, però van quedar inacabats per la interrupció de l'AOR després de la guerra civil. Cal destacar en primer lloc l'estudi de Kuen (1931-1934) sobre el dialecte de l'Alguer, del qual article Germà Colón fins en un text divulgatiu lamentà que hagués quedat incomplet (*GEC*, s.v. 'Kuen'). Un altre treball que no es pogué publicar complet a l'AOR fou el de Margot Sponer (1934), que tan sols arribà a publicar una primera part dels seus documents gallecs medievals. També sembla que Tagliavini (1934) havia de publicar més exemples que estudiessin paraules italianes d'origen espanyol i portuguès, pel que es desprèn del que declara en el seu estudi.⁵⁵

54. Les notes d'aclariment al text es publicaren en els *EUC*, XVIII (1933) ps. 273-299. Aquest text donat a conèixer per Serra Vilaró és una font important per estudiar el bandolerisme durant l'edat moderna.

55. «Credo quindi non inutile, raccogliendo l'invito della direzione di questo Anuario, cominciare a pubblicare in queste pagine una serie di note sulla storia di alcune voci italiane di origine esotica, penetrate attraverso le lingue iberiche (...)» (*AOR*, VII, 1934: 194).

Un cas diferent són els treballs ja acabats i destinats a ser publicats en el que havia de ser el volum VIII (1935) de l'AOR, que després de la guerra civil ja no veié la llum pública. Això no obstant, es van arribar a publicar unes quantes separates de dos estudis ja enllestits per a ser publicats dins el frustrat volum VIII (1935). L'un és del romanista anglès W. D. Elcock (1935) sobre el vocabulari de «la ferme» d'una regió pirinenca entre Aragó i Gascunya,⁵⁶ i l'altre és l'edició a càrrec de Calveras (1933a) de les poques planes que es conservaven aleshores a la Biblioteca Balmes d'un incunable gironí del *Psaltiri* (1495), traducció en català de Guillem Fontana (1416) a partir de dos tractats en llatí de Francesc Eiximenis.⁵⁷

Per tancar aquest apartat sobre els autors de l'AOR, ens referirem finalment als intents no reeixits de recerca de possibles col·laboradors i als treballs que per raons diverses no s'hi van acabar publicant, casos tots ells que coneixem gràcies a l'epistolari de l'Oficina. Sabem, per exemple, que Calveras portava de cap fer col·laborar a l'AOR l'arxiver de l'Alguer Carmel Dore⁵⁸ i que Aramon havia proposat com a possible col·laborador el professor González Palencia, especialista en lite-

56. Al fons Calveras de Biblioteca Balmes, juntament amb la separata de l'article, hi ha la seva tesi. Potser perquè l'Oficina la publicqués? No fou possible i Elcock la imprimí a París (Droz, 1938). Amb el temps, Elcock (1975) es convertiria en un romanista destacat del món anglòfon pel seu manual *The Romance languages*, tal com ha fet notar Tagliavini (1973: 139) —«muy interesante, con algunos puntos originales».

57. Separates dipositades en el fons Calveras de la Biblioteca Balmes. En aquest fons, també s'hi troba impresa la portada del que havia de ser el volum VIII (1935) —a la contraportada, s'hi pot llegir «Publicat jul. 1936»—, així com un mapa de Galícia que havia d'acompanyar la continuació de l'article de Sponer. D'altra banda, per bé que no es plantegés com un volum més de l'«Anuari», el comitè directiu de l'OR prengué l'acord de preparar una *Miscel·lània Barnils* que havia d'incloure treballs de «temes romànics» i declarà que els acceptava en qualsevol llengua romànica, a més d'anglès i francès. Fins i tot s'havia anunciat que sortiria el desembre de 1935 (fullet del fons Calveras de la Biblioteca Balmes; n'hi ha una versió manuscrita amb lletra de Calveras i una d'impresa).

58. Per a poder-hi contactar, Calveras va demanar l'adreça a Oleza, que per facilitar-la-hi va posar com a condició que se li pagués, com «an els demás col·laboradors», la ressenya del *DCVB* que havia escrit per a l'AOR (31-12-1928). Malauradament, en les dues cartes adreçades a Calveras que es conserven de l'arxiver Dore, no es parla de la col·laboració a l'«Anuari», sinó dels cognoms catalans a l'Alguer, estudi emmarcat en el projecte de Calveras de buidar i investigar els cognoms catalans a tots els territoris de llengua catalana (v. § 2.7.1).

ratura espanyola i àrab: d'aquesta manera l'AOR podria comptar amb «un nodrit cos de col·laboradors que representessin les diverses parles i literatures romàniques»;⁵⁹ Aramon sempre amb la voluntat de donar a l'AOR una veritable dimensió de revista de romanística, fins s'ofereix ell mateix com a ressenyador d'una pila de treballs de llengua i literatura romàniques que convindria donar-ne compte a l'«Anuari» (cartes 27-5-1932 i 8-11-1932, fons OR, BB).

L'Oficina Romànica va intentar que col·laboradors de l'«Anuari» com Aebischer i Gili Gaya tornessin a presentar a l'AOR alguna de les seves investigacions. Per bé que Aebischer comunicués, en carta a Griera el maig de 1930, que, «sitôt que j'aurai quelque chose que je puisse vous envoyer, je le ferai avec très grand plaisir», la veritat és que el romanista suís no va tenir l'ocasió de complir el que havia declarat.⁶⁰ Una nova col·laboració de Gili Gaya, en canvi, no va acabar essent possible perquè en aquell moment l'hispanista lleidatà se n'anava a fer docència universitària a Puerto Rico, fet que no li permetia de dedicar-se ni tan sols a la *RFE* (23-3-1929, fons OR, BB).

L'Oficina també va intentar incorporar a la seva revista un nom prestigiós entre els arabistes d'aquella època, el professor Miguel Asín, que va agrair la invitació de col·laborar a l'AOR, però hagué d'excusar-se de no poder participar-hi pel fet que no s'ocupava de matèries d'interès per a l'AOR: Asín no es dedicava als estudis de filologia romànica en general ni catalana en particular, sinó als de filosofia i teologia hispanoamericana. No obstant això, va deixar la porta oberta a una futura col·laboració, que no es va arribar a fer efectiva: «si topase con algún tema como aquel de Turmeda, no olvidaría ofrecerlo á ustedes».⁶¹

59. Carta de González Palencia a Aramon (6-2-1930). L'any següent, des de Leipzig Aramon el tornarà a proposar; el treball havia de ser sobre «la llegenda de Garí, les fonts i les derivacions» (14-1-1931, fons OR, BB).

60. Carta d'Aebischer a Griera, 8-5-1930; fons BB. Per aconseguir un segon estudi del romanista suís, el tàndem Calveras - Vives desplega una estratègia subtil: com que Calveras havia de fer arribar a Aebischer un llibre d'onomàstica catalana, Vives suggerirà a Calveras que, quan Aebischer li ho agràis, Calveras li demanés «altra vegada la col·laboració a l'AOR» (9-1-1931, fons OR, BB).

61. El tema d'Anselm Turmeda a què es refereix és un seu article (17-2-1929, Fons Miquel i Planas, BBC/BdCat). Si bé Asín no col·laborà en cap AOR, en rebre'n el pri-

La poca fortuna que l'Oficina va tenir amb els filòlegs que acabem d'esmentar, tampoc va ser diferent en el cas del «corresponsal occitanista» habitual de les planes de «La Paraula Cristiana», l'abat Josep Salvat de Castelnoudari, que s'excusà a Calveras de no poder escriure un article per a l'AOR «sus un trobador», pel fet que «es tròp de treball per ieu. E mon treball serià pas diune d'aquels que i legisi ambe plazer. Aquí [a l'«Anuari»] fasètz òbra vertadièrament remirabla, e dont parlarai» (16-1-1927, fons OR, BB).

Deixem constància, finalment, del cas d'un treball que Calveras no acceptà de publicar en l'AOR perquè no tenia «res d'investigació o noves aportacions», si bé el qualificava de «treball de (...) vulgarització molt ben enfocat» (28-8-1932, fons OR, BB). L'autor del treball desestimat era el periodista Nicolás González Ruiz.

6.1.c. *Difusió intranacional i internacional*

L'«Anuari» va tenir un certa acollida en la romanística europea deguda, en part, a les bones connexions d'Antoni Griera amb nombrosos romanistes internacionals de l'època.⁶² Griera mateix (1933) es va encarregar de donar notícia dels tres primers «Anuaris» ni més ni menys que a la prestigiosa «Zeitschrift für romanische Philologie». En aquesta revista alemanya de referència clau en el món de la roma-

mer número, no escatimà elogis a la nova revista, «serio trabajo científico que nada tiene que envidiar á otras publicaciones similares del extranjero», i la destaca «por la escrupulosidad del método y la riqueza de información» (carta a Miquel i Planas, 17-2-1929; fons Miquel i Planas / Biblioteca Bergnes de las Casas).

62. Griera era el representant català de la Société de Linguistique Romane i ell i Par van ser els dos únics lingüistes catalans que van participar al I Congrés de Lingüística Romànica, celebrat a Dijon (28-30 maig 1928) i organitzat pel professor A. Terracher, director de la «Revue de Linguistique Romane» (Estrasburg). Griera hi parlà de *Els rapports entre els atlas lingüístics i els diccionaris de dialectes*. Després del congrés, el juny de 1928, Griera donà conferències a les universitats de Berlín, Leipzig, Halle, Hamburg, Göttingen, Marburg i Friburg. Temes de les conferències: *Llengua i cultura dels Pirineus, Llengua i cultura del Mediterrani, Caràcter dels documents catalans i provençals més antics, Corrents culturals que han condicionat la formació de les llengües romàniques en la península ibèrica, L'homonímia i l'evolució de la llengua i Atlas lingüístic de Catalunya* («Crònica», BDC, XVIII, 1930: 104).

nística, també hi publicaria una ressenya, aquesta vegada sobre els «Anuaris» II-IV (1929-1932), el catalanòfil Fritz Krüger (1934).⁶³ De tots els treballs continguts en els tres volums ressenyats, Krüger comenta amb especial deteniment l'estudi de Calveras (1931a) sobre el relatiu, que, en paraules d'Aramon, «relaciona alguns fenòmens exposats en ell amb exemples d'altres llengües romàniques o amb estudis d'investigadors que no han estat tinguts en compte». Aquest mateix catalanòfil alemany (1929), deixeble de Schädel i autor d'una tesi sobre la frontera lingüística catalanooccitana, ja havia publicat una ressenya de l'«Anuari» I (1928) a la revista d'Hamburg «Volkstum und Kultur der Romanen».⁶⁴

Una altra revista internacional de romanística que va fer-se ressò de l'«Anuari» de l'Oficina va ser la revista italiana «Archivum Romanicum». El responsable va ser-ne B. E. Vidos, que ressenyà els «Anuaris», IV (1931) i V (1932), en dos números diferents (1933; 1935). Tots dos articles són una mera descripció dels estudis continguts en l'«Anuari», excepte en algun cas concret: quan descriu l'estudi de Hatzfeld, destaca que «si occupa più ampiamente di Jacint Verdager, che è il maggior poeta di Catalogna e secondo lo H. è forse il più religioso poeta europeo del XIX sec.»; celebra l'estudi de geografia lingüística de Griera perquè «fa vedere tutt'una serie de casi incontrovertibili dell'influsso dell'omonimia» —i, per això, «è tanto più benvenuto e notevole»— i destaca l'estudi de Kuen esperant que «permetterà fra l'altro di fissare il posto che spetta al catalano di Alghero fra gli altri dialetti catalani». Vidos (1933) dóna compte, finalment, de les ressenyes més importants contingudes en l'«Anuari», com la *Misc. Alcover*, la gramàtica catalana de Huber i, sobretot, les ressenyes signades per Aramon, que juntament amb Vives i Moll informen de «tutti i campi della filologia catalana».

63. Per l'epistolari sabem que va ser Früger qui va proposar a Calveras de ressenyar l'AOR en el *ZRPb* (8-7-1932, TP de Krüger, fons OR, BB) i d'aquí que Calveras proposés després a Krüger intercanviar l'AOR amb la *ZRPb* (23-8-1932, fons OR, BB).

64. Krüger, com a bon catalanòfil ben documentat i no partidista, demostra estar a l'aguait de l'activitat de l'Oficina des dels seus inicis: Krüger (1928) cita l'AOR com a font d'un seu treball, on estudia, en paraules de Moll (*AOR* IV 1931: 328), «la vivor de l'esperit popular per formar noves denominacions».

La resta de revistes internacionals que foren receptives a l'«Anuari» no van arribar a publicar ressenyes pròpiament, ja que es van limitar a donar-ne succintes notícies bibliogràfiques. Aquest va ser el cas de la finlandesa «Neuphilologische Mitteilungen» de Helsingfors (1/3, XXX, 1929: 108-109)⁶⁵ i de la «Revista de Filología Española» (XVI, 1929: 76-78).⁶⁶

Pel que fa a l'àmbit de la catalanística filològica i erudita, val a dir que amb prou feines es dedicà cap atenció a la feina feta per l'Oficina com a entitat filològica.⁶⁷ Els «Estudis Universitaris Catalans», en la seva secció de «Revistes», es limiten a reproduir els títols d'algun estudi inclòs als *AOR* i alguna vegada s'hi acompanya una breu notícia sobre el contingut,⁶⁸ mentre que el *BDC*, dirigit per Griera fins al 1930, només ressenyà tres treballs de l'«Anuari» (i només del vol. I, 1928): el de Gili Gaya sobre etimologia popular en noms de plantes (*BDC*, XVIII, 1930: 157), el de Griera sobre la *lucertola* en la Romània (*BDC*, XVIII, 1930: 158) i el de Par sobre l'estudi lingüístic del Curial, aquest últim en to especialment elogiós —es considera el treball de Par i la seva sintaxi històrica com a «fonamentals per a la coneixença de la valor estilística dels clàssics catalans» i fins es diu que «cal reconèixer i admirar la competència del sr. Par en tractar els problemes de sintaxi» (*BDC*, XVIII, 1930: 157).

La Secció d'Història i Arqueologia de l'IEC donà cabuda el 1936 a una notícia bibliogràfica signada per Aramon (1932-1936) dels tres primers volums de l'«Anuari» de l'Oficina. Quan l'Oficina va quedar morta i enterrada per la guerra civil, els «Estudis Romànics» recupe-

65. Notícia bibliogràfica sobre l'*AOR*, I (1928). Aquesta revista finlandesa inclourà a partir d'aleshores l'*AOR*, II (1929) en la llista de *Schriftenaustausch* (XXXI, 1930: 267), com també fa amb el *BDC*, XVIII (1930) i la *RFE*, XVIII (1929-1930).

66. Va ser Gili Gaya qui anuncià a Calveras que la *RFE* donaria notícia de l'*AOR* (23-3-1929), cosa que compleix amb una nota bibliogràfica a la *RFE* de l'any següent (XVI, 1929, 76-78). L'únic article comentat més a fons va ser el de Montoliu.

67. Val a dir que per carta privada algun particular féu arribar la seva opinió. Destaquem la de Moll, que escrivia a Calveras: «Bé, l'Anuari m'agrada molt, molt. Interessant p'el contingut y agradable per la presentació. Enhorabona, y que en puguin publicar molts!» (Moll a Calveras, 7-1-29; BB).

68. Notícia de l'*AOR*, I (1928) dins *EUC*, XIV (gener-juny 1929) p. 202; de l'*AOR*, III (1930), dins *EUC*, XVII (1932) ps. 341-342; de l'*AOR*, V (1932), dins *EUC*, XIX (1934) ps. 373-374.

rats per Aramon després de 1939 van publicar una ressenya dels tres últims «Anuaris», signada per Hortènsia Coromines (1947). Allà on les publicacions de l'Oficina van tenir una repercussió més forta va ser a la premsa de caràcter conservador i catòlic.

Entre els diaris, no hi va faltar el diari carlí «El Correo Catalán», on el periodista Jorge Miranda (1929) dedicà fins a cinc columnes, publicades en dies diferents, de la seva secció «Hemerogramas» per celebrar la sortida del primer volum dels AOR. De la premsa de fora de Barcelona, es pot deixar constància de la recepció de les activitats de l'Oficina en l'òrgan de la diòcesi de Tortosa, «Torres de Tortosa» i en dues modestes publicacions periòdiques lleidatanes (Carta de Mn. Segura a Calveras, 3-3-1929).

Entre les revistes, hi trobem sens falta totes les que estaven vinculades a la Biblioteca Balmes: «Analecta Sacra Tarraconensia» (VII, 1931: 368-369), «Catalunya Social» (462, 3-5-1930, 315-316; 534, 17-10-1931) i «La Paraula Cristiana». Sense oblidar-nos de les valencianes, sempre fidels a les empreses de Calveras: un dels corresponsals valencians del nostre lingüista, Lluís Revest Corzo (1930*ba*), escriu una nota bibliogràfica per al «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura»,⁶⁹ mentre que primer Joan M. Borràs (1929*b*) i després Revest (1930*b*) en donen notícia per a «Cultura Valenciana».

De les notícies publicades en totes aquestes capçaleres, la que té un interès destacable és la impresa a «La Paraula Cristiana» (LPC). En aquesta revista, Emili Vallès (1929) hi dedica un extens comentari al primer volum de l'«Anuari»: comença donant notícia del «Manifest», que ocupa ben bé la meitat de la ressenya, n'extreu uns quants paràgrafs per fer veure les intencions i projectes de l'Oficina i passa tot seguit a comentar les declaracions d'acceptació provisional de l'ortografia de l'IEC i de llibertat d'opció ortogràfica als seus col·laboradors. Vallès lamenta que l'Oficina denunciï el perill d'obstaculitzar el progrés de la morfologia i el lèxic si s'insisteix excessivament en la unitat ortogràfica, declaració que Vallès veu com un «prestar

69. Revest, com a cap de la Biblioteca provincial de Castelló, escrigué a Calveras, aquesta vegada curiosament en castellà, per demanar la subscripció a l'AOR per a la biblioteca que dirigia (4-8-1933, fons OR, BB).

suport a un petit reducte de gent esclava de preocupacions personalíssimes». En constatar la feina de diferents persones de prestigi —amb Fabra al capdavant— «per a imposar amorosament» les normes oficials, no s'està de remarcar que fins i tot l'«Anuari» de l'OR les ha adoptat, «amb excepció d'aquells treballs on s'ha imposat el criteri, més que particular, particularista, d'algun col·laborador»; d'aquí deriva una digressió cap als beneficis de la unitat ortogràfica, per bé que reconeix que una ortografia sempre és millorable. Segurament aquesta digressió introductòria sobre el manifest de l'Oficina és la part amb més interès, ja que, quan passa a comentar els diferents treballs publicats a l'«Anuari», es limita a informar del contingut de cada treball. Vallès (1933) també és l'autor d'una presentació informativa dels «Anuaris», II-IV (1929-1931) en la seva següent ressenya a *LPC*.⁷⁰

6.2. Publicacions de l'Oficina Romànica

A més de l'«Anuari», hi hagué altres publicacions que sortiren sota el segell de l'Oficina Romànica en tres col·leccions diferents: «Biblioteca Lingüística», «Biblioteca Literària» i «Col·lecció de Vulgarització». Quant a la «Biblioteca Lingüística», la inaugurà i clogué l'estudi de Par sobre el *Curial i Güelfa* (v. § 6.1.b), perquè el que havia de ser el segon volum de la «Biblioteca Lingüística» no s'arribà a publicar mai si bé en un primer moment —en la solapa de l'«Anuari» I (1928)— es va anunciar una gramàtica catalana «preceptiva» de Calveras i després —en un fullet de presentació de l'OR imprès el 1929— la tesi doctoral d'Oleza, sota el títol *Filiació dialectal del traductor català del Sant Graal (segle XIV)* (v. § 6.2.d).

70. Curiosament, el volum II (1929) de l'*AOR* ja havia estat ressenyat a *LPC* per «V», sigla que no pot encobrir el nom de Vallès, ja que aquest autor en la ressenya de l'*AOR*, II-IV es disculpa de no haver escrit res sobre l'«Anuari» des de l'aparició del primer número. «V» es limita a donar compte del contingut de cada treball, excepte en l'estudi de Calveras sobre el *que* relatiu, que tot i destacar-ne els mèrits lingüístics alerta del perill de legitimar les opcions populistes de les quals Calveras justament es vol desmarcar («[ressenya a] *AOR*, II» *LPC* (gener-juny), 1931, ps. 56-60).

Una altra col·lecció de l'Oficina Romànica va ser la «Biblioteca Literària», on es va publicar l'*Epistolari Llorente* (v. § 6.2.a). La tercera col·lecció de publicacions de l'Oficina estava formada pels manuals de caràcter divulgatiu, inclosos dins «Col·lecció de vulgarització»: s'hi publicaren la *Història sumària de la literatura catalana* de Manuel Garcia Silvestre (v. § 6.2.b), i tres volums del *Breviari crític* de Manuel de Montoliu (v. § 6.2.c).⁷¹ La «Biblioteca Lingüística», «Biblioteca Literària» i «Col·leccions de Vulgarització» van ser les tres col·leccions pròpies de l'Oficina Romànica; a més d'aquestes col·leccions, l'Oficina emparà les «Publicacions fora de sèrie» (v. § 6.2.d) i les «Publicacions adherides», que no sortiren amb segell de l'Oficina (v. § 6.2.e).

6.2.a. *Epistolari Llorente*

Durant els anys 20-30 es publicaren tres grans epistolaris de la Renaixença: el de Pau Piferrer a cura d'Alfons Par, el de Milà i Fontanals a càrrec de Lluís Nicolau d'Olwer, i el de Teodor Llorente Olivares, que edità Teodor Llorente Falcó. Aquest últim es publicà, amb la inestimable col·laboració de Josep Calveras, dins la col·lecció «Biblioteca Literària» de l'Oficina Romànica (1928-1936).

Va ser Calveras qui va fer les gestions oportunes perquè la Biblioteca Balmes assumís la publicació del monumental epistolari del patriarca de la Renaixença valenciana. El resultat va ser que sortiren tres grossos volums, que recullen les cartes que va rebre Llorente Olivares, i que els dos restants que hi havia previstos —que havien d'incloure les cartes que va rebre el patriarca de la Renaixença valenciana— no veieren la llum. Tinguem en compte que Calveras estava molt interessat en la història lingüística i cultural del segle XIX: a part de ser l'impulsor de l'*Epistolari Llorente*, ell mateix preparà una antologia literària del segle XIX i va animar, sense èxit, l'erudit Cebrian Mezquita a escriure una *Història del renaixement valencià*.⁷²

71. Per bé que s'anuncià que sortiria dins aquesta col·lecció de divulgació la tercera edició de la gramàtica catalana de Nonell, no s'arribà a publicar.

72. Pel que fa a l'antologia, forma part dels projectes endegats durant la seva etapa de professor al col·legi-monestir de Veruela (ÍGLÉSIAS, 2004), que no dugué a terme

Ara: d'on surt la idea de tirar endavant la publicació de l'epistolari Llorente? Ens hem de remuntar a l'any 1924, a una estada de Calveras en terres valencianes, on el nostre jesuïta tingué l'oportunitat de conèixer l'aleshores director de «Las Provincias» Teodor Llorente Falcó, fill del poeta i patriarca de la Renaixença valenciana Teodor Llorente Olivares. En una visita a la casa de l'aleshores director del diari «Las Provincias», Calveras hi descobreix «una colección interesantísima de cartas de literatos catalanes a su padre», la qual col·lecció Llorente Falcó havia presentat a l'IEC perquè aquesta institució s'encarregués de publicar-la, però «por Fabra se dejó de publicar», raó per la qual Llorente Falcó es declarà «disgustado de su carácter». En el moment de dur-se a terme la publicació sota la protecció de l'Oficina Romànica, es troba una notícia a «Catalunya Social» que apunta en la mateixa línia del que anotava el nostre lingüista el 1924 en el seu dietari valencià: en una notícia redactada pel mateix Calveras s'informa que, d'ençà de la mort de Llorente Olivares el 1911, el seu fill, Llorente Falcó, preparà l'epistolari del seu pare «per donar-[lo] a l'estampa», però va quedar inèdit «una munió d'anys per qüestions d'ortografia».⁷³

De la trobada Calveras / Llorente Falcó el 1924, doncs, neix en el nostre jesuïta la idea de considerar el fons epistolar de Llorente Olivares com una font «para la historia de la literatura catalana moderna», atès que l'epistolari permet veure «los progresos del catalán» com a llengua escrita de les relacions epistolars entre els intel·lectuals renaixenços més representatius del segle XIX, en el sentit que «empiezan algunos escribiendo en castellano y acaban en catalán». Un cop tornat a Catalunya, el 1925 Calveras va reprendre per carta el contacte amb

per més que anys després tingués el ferm propòsit d'emprendre (TP de Calveras a Martínez, 11-3-1931, fons OR, BB). Pel que fa a la història que havia de preparar Cebrian Mezquita, Calveras animà l'erudit valencià a escriure-la durant la seva estada a València el 1924 (*s.d.*, fons OR, BB), però per problemes a la vista no la pogué acabar. Calveras insistí diversos cops prop de Martínez perquè Cebrian complís el seu projecte, però fou en va.

73. CS (1929, 148-149). Una altra obra valenciana que no es va poder publicar a Barcelona per culpa de l'ortografia va ser la traducció del Quixot al valencià que havia preparat Francesc Martínez; a més de la qüestió ortogràfica, tenia l'inconvenient de ser una versió massa dialectalitzant als ulls d'un possible editor barceloní (TP de Calveras a Martínez, 8-7-1928, fons OR, BB).

Llorente Falcó i li va proposar d'emprendre l'edició de l'epistolari que l'IEC —segons sembla per intromissió de Fabra— no va voler tirar endavant. Llorente Falcó acceptà la proposta de Calveras, manifestant que «yo no tengo inconveniente en publicar las cartas en el Anuario [«Analecta»] de Vds.»,⁷⁴ i el febrer de 1926 el director de «Las Provincias» li fa saber que, en «alguna horeta lliure», ja s'hi ha posat, revisant i posant notes a les cartes dels anys 1900-1902, i que delega a Calveras la feina d'escriure la nota de les personalitats catalanes, «aixina com les correcció de llenguatge y de ortografia que creguen necesaries» (carta de Llorente Falcó a Calveras, 10-2-1926; BB). Calveras, doncs, va ser l'encarregat d'inserir les notes dels escriptors catalans i màxim responsable de supervisar el conjunt de l'epistolari (*cf.* BORRÀS *et al.*, 1979: 89).

En la feina de localitzar els centenars de cartes, va ser Llorente Falcó qui va prendre la principal responsabilitat, per bé que en alguna ocasió va ser Calveras qui se n'ocupà: a petició de Calveras, per exemple, Alfons Par, que tenia les cartes de Marian Aguiló, va haver de buscar les cartes de Teodor Llorente al filòleg mallorquí i per això va haver, pacientment, de «desfer totes les carpetes y revisar les 3.000 cartes una per una» (Ta de Par, 2-10-1930, fons OR, BB), fins que al final de la recerca Par li comunicà que n'havia trobat 13 i li demanà que les copiés, que després les hi tornés i que fes constar que s'havien extret de la seva biblioteca (Ta de Par, *s.d.*, fons OR, BB).

Les primeres informacions sobre l'edició de l'epistolari Llorente, les donà el mateix Calveras a la revista «Cultura Valenciana», publicació de l'Acadèmia Valencianista del Centre Escolar i Mercantil, que estava vinculada als jesuïtes.⁷⁵ Entre 1927 i 1929 hi publicà una sèrie de

74. Carta de Llorente Falcó a Calveras, 28-5-1925; BB. La decisió de publicar l'epistolari en volums separats, i no pas en lliuraments dins «Analecta», l'acorden Calveras i Llorente al cap d'uns mesos (carta de Llorente a Calveras, 8-9-1926; fons BB). Més endavant, Llorente «li agraiix molt que siguen els volums de Epistolari els primers de dita Biblioteca [Lingüística]» (carta de Llorente a Calveras, 24-4-1928; fons BB). Les cartes de Llorente Falcó enviades a Calveras són al fons Calveras de BB.

75. L'ideari d'aquesta publicació queda molt ben definit en un article del cap de redacció de «Cultura Valenciana» Joan Beneyto: «hi ha que oposar-se a la concepció materialista tan divulgada pels marxistes (...) i defensar «el espiritualisme, perque no sòls vivim de pá, i perque creure que la història refleixa no més les crisis de la economia, la producció, el canvi i el cosúm, es tan càndit, tan inocent i nyonyo, que no cal

quatre articles en què avançava notícies del que contindrien els diferents volums de l'epistolari.⁷⁶ «Amb el permís amablement concedit del Director de *Las Provincias* per usar dels documents ans de la publicació», el nostre jesuïta erudit informa els lectors de «Cultura Valenciana» del contingut de les cartes que reunirà l'epistolari Llorente. En el primer article Calveras (1927a) explica les relacions de la Renaixença catalana i valenciana amb el felibrisme i destaca sobretot el paper de Mistral en aquest inici de relacions entre el moviment cultural català i el provençal. En el segon article Calveras (1928a) fa una selecció de les referències a Jacint Verdaguer que es troben escampades a les cartes del poeta valencià Vicent W. Querol. En el tercer article Calveras (1928b) dóna notícia de com Llorente escriví el poema *La Barraca*, amb les reaccions que li feren arribar Vicent Querol, Jacint Verdaguer i el canonge Collell. A l'últim article de presentació de l'epistolari, Llorente Calveras (1929a) mostra a través de les cartes entre Llorente i Menéndez Pelayo el llarg procés d'elaboració del pròleg que havia d'escriure Menéndez Pelayo per a la tercera edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Calveras (1929b) també donà a conèixer a «La Paraula Cristiana» (LPC) notícies contingudes en unes quantes cartes de Teodor Llorente Olivares, rellevants per a Calveras en la mesura que li permetien treure'n una lectura ben determinada: el patriarca de la Renaixença valenciana defensava la unitat de la llengua catalana, per bé que aquest pressupòsit no impliqués una concepció uniformitzadora de la llengua, com ho il·lustra el fet que Llorente utilitzés solucions morfològiques i lèxiques valencianes.⁷⁷

objectarse» (*apud* PAU VICIANO, 1996: 23-24). Segons Pau Viciano (1996), «Cultura Valenciana» era una revista «a mig camí entre l'erudició i la divulgació seriosa» que se situava en «el catolicisme d'orientació regionalista», regionalisme cultural valencià «gens hostil a Catalunya». El cap de redacció, Joan Beneyto, seria un actiu militant de Derecha Regional Valenciana.

76. El director de «Cultura Valenciana» Josep Giménez Fayos es reservava un estudi sobre l'epistolari Llorente per publicar-lo a la seva revista, «per a quan estiga completa la publicació dels cinc volums que anuncien: quan estiga completa serà una obra interessantíssima» (11-5-1930, fons OR, BB). No l'arribà a publicar.

77. Calveras treu els exemples de les cartes de Joan Alcover a Teodor Llorente (23-6-1910), de Llorente a Eduard López Chavarri (1907), de Llorente a Rubió i Ors (1877), de Llorente a Francesc Mateu (26-12-1908) i de Llorente a Eduard Blasco (21-11-1904).

Sens dubte, la ressenya més important sobre l'*Epistolari Llorente*, la va escriure Montoliu (1933) a les planes de «La Veu de Catalunya». Per a Montoliu, «aquesta correspondència ens fa veure de la manera més viva la posició central que en el moviment renaixent de la llengua catalana ocupà la simpàtica i atraient personalitat de Teodor Llorente» i «ens deix veure els escriptors catalans, valencians, mallorquins, rossellonesos i provençals, units en la més franca i més generosa abraçada». I encara:

És l'ànima col·lectiva de Catalunya i de les terres germanes la que es revela en aquesta correspondència epistolar. L'ànima individual dels escriptors que s'adrecen a Llorente hi és absent. Aquesta és, altrament una nota constant i típica dels epistolaris dels nostres grans homes de la Renaixença que fins ara han estat publicats. Realment, ens transporten a uns temps patriarcals, en els quals, l'únic que interessa i apassiona és l'ànima col·lectiva, l'ideal que lliga tots els individus en un sol cor i en un sol esperit.

No és d'estranyar que un home com Montoliu, format en l'escola idealista alemanya i bon coneixedor dels seus principis (va ser l'introduïdor de Vossler a Espanya),⁷⁸ pogués adonar-se que, enmig de les cartes dels nostres homes de la Renaixença, hi surava l'«ànima col·lectiva».

Entre les publicacions que també es feren ressò de l'epistolari Llorente, hem de fer referència, com sempre que es tracta de qualsevol obra vinculada a l'Oficina Romànica, a «El Correo Catalán», a través del seu periodista Jorge Miranda, i a *LPC*, que va acollir la ploma de Maurici Serrahima per parlar-ne: Serrahima (1929) en destaca el valor com a font per a estudiar la Renaixença i «les figures majors» d'aquest moviment, alhora que l'epistolari reflecteix «la estreta relació dels escriptors catalans amb els felibres provençals»; al final, Serrahima fa notar que «el text de l'obra és gairebé tot escrit en valencià. En el temps que som, sorprenen de vegades les construccions, els termes i les grafies emprades; ens hem ben acostumat a la unitat de la llengua».

78. El 1917 va traduir el *Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge* i el 1918 va escriure un article sobre Vossler a «La Revista» (PORTOLÉS, 1986: 149-150).

A més de les capçaleres barcelonines fidels a les publicacions de l'Oficina, aquesta vegada hi podem afegir les perifèriques «Taula de Lletres Valencianes» (II, 18-3-1928, 5-6) i «El Diario de Lérida», atret per la relació del mestre i erudit lleidatà Josep Pleyan de Porta (1843-1891) amb Llorente (*Crónicas leridanas. Pleyan de Porta en el Epistolari Llorente*, 14-3-1929). En la promoció de l'epistolari, cal destacar que Llorente Falcó en persona es va ocupar de fer-lo arribar a persones de la seva confiança perquè el divulgessin: el canonge Sanchis Sivera, el publicista Almela Vives, «que se ocupará del llibre en la premsa», Dionisio Pérez «de Madrit, gran periodista i amic», i Azorín, «de A.B.C.» (carta de Llorente a Calveras, 2-3-1929; BB). Segons explicà Llorente Falcó a Calveras, el periodista Dionisio Pérez se «m'ha ofert ocupar-se del llibre en una col·laboració que te, que se esten á sette periodics d'Espanya, i en un articul en *La Esfera*» (carta de Llorente a Calveras, 10-3-1929; BB). El periodista madrileny féu efectiu el seu oferiment i l'article *El epistolario de un renacimiento* sortí imprès a nombrosos diaris espanyols.⁷⁹ Per les cartes de Llorente Falcó amb Calveras, sembla que també s'ha d'atribuir a la intermediació del director de «Las Provincias» l'article de Valeri Serra Boldú (1929) al rotatiu barceloní «La Vanguardia».

Promoció per les Espanyes a part, Llorente Falcó va participar actiuament a pagar l'epistolari: quan ja se n'havien publicat dos volums, fa saber a Calveras que, per poder pagar el tercer volum, ja anirà «enviant-li poc a poc cantitats fins aplegar a les 4.000 [pessetes] convingudes» (carta de Llorente Falcó a Calveras, 26-4-1933; BB).⁸⁰ Sabem positiva-

79. «El Diluvio» (17-3-1929), «El Pueblo Manchego» de Ciudad Real (18-3-1929), «El Adelantado de Segovia» (19-3-1929), «Diario de Málaga» (19-3-1929), «El Adelantado de Salamanca» (19-3-29), «El País Vasco», de Donostia (20-3-1929), «Norte de África» de Tetuan (20-3-1929), «El Noticiero Bilbaíno» (20-3-1929), «Las Provincias. Diario de Valencia» (20-3-1929), «Diario de Almería» (21-3-1929), «La Unión» de Sevilla (21-3-1929), «La Rioja» (23-3-1929), i a «El Carbayon» d'Oviedo (25-3-1929).

80. El cost total dels tres primers volums va ser de 12.000 pessetes, quantitat que va avançar la Balmes i que Llorente va anar pagant a terminis, segon el que explica Llorente a Calveras: els problemes econòmics de Llorente per acabar de pagar el tercer volum són deguts a les creixents despeses personals (casa nova, casament del seu fill) i a «la baixa de la taronja i [de] totes les dificultats de estos temps tan revolts» (carta de Llorente a Calveras, s.d. [març 1935]; BB).

ment que el tercer volum de l'epistolari Llorente, encara que s'hagués imprès amb data de 1936, en realitat es publicà el 1944, com atesten les cartes de Llorente Falcó adreçades a Calveras després de la guerra civil: més, en el nou context polític sorgit de la revolta militar, el mecenes de l'epistolari proposà a Calveras que les notes a les cartes sortissin en castellà —«¿Pero no podrían ponerse las notas de los últimos volúmenes en castellano?» (2-1-1944)—, però el fet cert és que no va haver-hi canvis i les notes sortiren en català, en el mateix català que els volums publicats abans de la guerra.⁸¹

6.2.b. *Història sumària de la literatura catalana*

El 1932 es publicava dins la «Collecció de Vulgarització» de l'Oficina Romànica la *Història sumària de la literatura catalana* de Manuel Garcia Silvestre, manual que va ser, en paraules de Jordi Rubió i Balaguer (1984/I: 26), «fruit... de les lliçons de Rubió [i Lluch], si bé per sota de l'alt nivell de la síntesi de Nicolau [d'Olwer]». Ens trobem davant una obra que pretén, en paraules del mateix Garcia Silvestre, «facilitar la feina dels aficionats» (carta de Garcia Silvestre a Calveras, 14-3-1930; BB). Independentment del seu mèrit com a síntesi, cal remarcar que es tracta d'una obra bastant pionera en el camp de la divulgació de la història de la literatura catalana —abans del manual de Garcia Silvestre, només hi havia a l'abast el manual de Manuel de Montoliu (1922*b*), el de Mn. Josep Comerma (1923) i els de Lluís Nicolau d'Olwer ([1917] 1927). Conscient d'aquest clamorós buit, Garcia Silvestre féu notar a Calveras, poc abans de publicar l'obra, que

81. Exemples del tipus de llengua que trobem a les notes d'autors catalans del vol. I (redactats per tant, en principi, per Calveras): «naixqué» (p. 18, n. 4), la preposició *en* per introduir ciutats («en Reus»: p. 29, n.1, carta 21), «fon» per 'fou' (p. 29, n. 1, carta 22; p. 36, n. 1, carta 31, etc.); etc. D'altra banda, cal dir que s'han conservat vuit cartes de Llorente Falcó adreçades a Calveras després de la guerra civil. Totes estan escrites en castellà; la primera és de 1942 i l'última de 1945. Sembla que la intenció de Llorente Falcó, si més no el 1945, era continuar publicant els volums que faltaven per editar tot l'epistolari complet: «Ya me dará Vd. Instrucciones respecto al IV tomo» (26-2-1945; AHSIC). El 1997 una editorial valenciana es va comprometre a completar la publicació de l'epistolari Llorente.

«seria bo passar al davant» al resum de literatura catalana i francesa que Carles Riba preparava per a la col·lecció Popular Barcino, per bé que cregués que «els volumets de la col·lecció Barcino [no] ens fassin gaire mal» (TP de Garcia Silvestre a Calveras, s.d.; BB).

La «Crònica» de l'AOR, V (1932, 387) anunciava que l'Oficina publicava la història de la literatura de Garcia Silvestre, «revisant-la i retocant-ne l'estil», però el fet cert és que l'original que va anar a impremta podria fer aixecar sospites sobre la plena autoria de Garcia Silvestre: la introducció de l'obra i fins i tot molts capítols sencers, sobretot a partir del 16 fins al final, són escrits de la mà de Calveras (original del fons Calveras BB). No hi ha dubte, però, que l'únic autor del manual va ser Garcia Silvestre, —per més positivament que sapiguem que Calveras, sobretot, però també Montoliu i Miquel i Planas el van ajudar en graus diferents—, ni tampoc que Calveras féu un seguiment a fons i amb detall de la correcció, redacció i assessorament erudit de l'obra, com es pot comprovar a través de les cartes que Garcia Silvestre li va adreçar (fons Calveras BB).⁸²

Quant a la recepció de l'obra en les publicacions d'aquell moment, es pot destacar la recensió que Jordi Rubió (1932) li dedicà en els «Estudis Universitaris Catalans». Sens dubte, poques persones com Rubió podien tenir un criteri més afinat sobre un manual d'història de la literatura que volia adreçar-se al gran públic. Tot i no tractar-se d'una obra amb ambicions d'alta erudició, Rubió la va revisar amb rigor: planteja objeccions importants, tant de contingut (critica els judicis fets al marge de la literatura, els precipitats, com una crítica a Eiximenis, etc.), com de mètode (problemes derivats de la manera com Garcia Silvestre ha separat per gèneres diferents obres literàries: per què s'inclouen la *Història de Frondino e Brissona* i el *Jacob Xalabín* sota l'etiqueta «llegendes religioses»? I les traduccions del *Decamerone* i la *Fiametta*, sota la de «narrativa doctrinal»?). La divisió en grups fa «empallidir la vàlua de les grans individualitats», ja

82. Des de bon principi, Garcia Silvestre féu cas de les observacions de Calveras: en la primera carta li fa saber que el capítol de la Renaixença «voldria allargar-lo tal com v. desitjava, enquibint-hi el segle passat» i també des d'aleshores autoritza Calveras «a corregir tot allò que li semblí» (carta de Garcia Silvestre a Calveras, 14-10-1929; BB).

que «distribuir els autors en tants llocs diferents, en desdibuixa la fessomia». I encara posa exemples de judicis «a vegades superficials o anecdòtics» fets per Garcia Silvestre. Malgrat tot, Jordi Rubió considera el llibre de Garcia Silvestre com a manual útil i és per això que recomana el llibre.

Fora de les nostres fronteres, l'obra de Garcia Silvestre va ser comentada per Wilhelm Giese (1933) a la «Literaturblatt für germanische und romanische Philologie», el qual se centrà a comentar la part dedicada a la literatura medieval i a posar en relleu la bibliografia de Montoliu, que considera «die beste Bibliographie zur katalanischen Literaturgeschichte». A casa nostra, s'ha d'anar a rastrejar una altra vegada els cercles catòlics per trobar-ne alguna notícia: el periodista Jorge Miranda (1932) hi dedica dos articles a «El Correo Catalán», Manuel Peypoch en parla a «Patria» (15-7-1932), Maurici Serrahima i Pau Romeva, a «El Matí» (11-2-1932),⁸³ i se'n publica una ressenya a «Resena Eclesiàstica» (258, gener-març 1932, 47-48) i una simple notícia bibliogràfica a «Studia» (37, juliol 1932). Entre la premsa, la capçalera que li dedicà més atenció fou «Las Provincias», amb un extens article de portada a càrrec del seu director Teodor Llorente Falcó, que en qüestions de cultura catalana preferia (no) ser conegut amb el pseudònim de Jordi de Fenollar (20-3-1932).

6.2.c. *Breviari crític*

Manuel de Montoliu va escriure a «La Veu de Catalunya» uns articles dins la secció Breviari crític en què es consagra sobretot com a gran crític literari. Aquests articles de diari foren recollits en diversos volums. El primer volum del *Breviari crític* recollia les seves col·laboracions dels anys 1923 i 1924, i fou publicat per la Catalònia el 1926. Abans de la guerra civil es publicaren tres volums més, que sortiren dins la «Col·lecció de Vulgarització» de l'Oficina Romànica. Val la pena recordar que el «Breviari crític», a més de convertir-se en una

83. Romeva lamenta que la història literària de Garcia Silvestre, en l'apartat de poesia, s'acabi amb Maragall i no arribi a incloure poetes com Carner o López-Picó.

columna de referència per a temes de literatura,⁸⁴ també estava al corrent dels estudis de lingüística i filologia de la seva època; pel «Breviari crític», hi passen, per exemple, la sintaxi històrica de Par, l'Atlas Lingüístic de Griera, les *Converses Filològiques* de Fabra i la *Reconstrucció* de Calveras, a més de les publicacions de l'Oficina Romànica i la Biblioteca Balmes. El setmanari «Catalunya Social» no deixà de fer-se ressò dels reculls d'articles de Montoliu que imprimia l'Oficina Romànica / Biblioteca Balmes (CS 1929: 329-330).

6.2.d. *La sintaxi d'Alfons Par i la tesi de Josep Oleza*

Agrupem en aquest mateix apartat la *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge* (1398) d'Alfons Par i la tesi de Josep Oleza perquè van ser dos estudis impresos abans de la posada en marxa de l'Oficina Romànica. (Tot i així la sintaxi de Par s'anunciava com a «Publicació fora de sèrie» de l'Oficina Romànica.)⁸⁵

Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge

La sintaxi històrica d'Alfons Par va ser una obra publicada el 1923 per Foment de Pietat Catalana en coedició, gràcies a la mediació de Bernhard Schädel, amb la prestigiosa revista «Zeitschrift für Romanische Philologie» (Halle). Gràcies a l'estudi de Feliu (1997) sobre Par i la seva obra a partir de l'epistolari amb Miquel i Planas, sabem que Par hi havia treballat més de deu anys abans de publicar-la: el 1912 Par demanava al seu amic bibliòfil un aclariment sobre la lliçó del manuscrit A de *Lo Somni* i el 1918 li comunicava les ganes de parlar «com sempre de la Sintaxi metgenca». En paraules de Feliu (1997: 162), «[La

84. Per exemple, tant el pare Casanovas com el pare Calveras eren fidels seguidors de la secció de Manuel de Montoliu a «La Veu de Catalunya»: el 1923 Casanovas recomanava expressament a Calveras que se subscriuís a «La Veu de Catalunya» justament per seguir el «Breviari crític» de Montoliu.

85. L'Oficina Romànica també anunciava com a «Publicació fora de sèrie» la *Correspondència de Mn. Costa i Llobera (1876-1922)* de Rubió i Lluch (1925).

sintaxi de Par] és l'estudi més important de sintaxi històrica que mai s'ha publicat referit al català, almenys pel que fa a quantitat i interès de les dades recopilades, per bé que la terminologia i el mètode emprats en la classificació siguin avui completament obsolets».

Quan es va publicar, a Catalunya poca gent va adonar-se de la qualitat de la sintaxi de Par i fou un treball que no provocà gaires entusiasmes. Tan sols li van fer cas gent del cercle de relacions de l'autor: Calveras el cità profusament com a autoritat indiscutible en els seus estudis lingüístics, mentre que Montoliu li escrigué un article a la seva secció «Breviari crític», en el qual es dedicà més a rememorar la gran literatura catalana del segle XV que no pas a ressenyar l'obra de Par, per acabar remarcant que la pluralitat d'opcions morfològiques i sintàctiques que utilitzà Metge era una mostra de llibertat de l'escriptor davant la rigidesa del gramàtic (MONTOLIU, 1926a). A l'estranger, en canvi, la sintaxi de Par meresqué els elogis de Brunel a la «Revue de l'École de Chartes» i del «Modern Language Review», i va ser una referència «fonamental» per a les referències al català medieval en el *Das Katalanische* de Meyer-Lübke ([1925] 1998: 165). El pas del temps ha tancat ferides a casa nostra i ha donat pas a prioritzar el valor científic de les dades per davant d'aspectes extralingüístics: lingüistes actuals com Gemma Rigau i Lluïsa Gràcia en serien un bon exemple, com ha subratllat Feliu (1997: 160 n. 5).⁸⁶

Zur Bestimmung der Mundart der katalanischer Version der Graalsage

La tesi d'Oleza, que s'havia de publicar com a segon volum de la «Biblioteca Lingüística» de l'Oficina Romànica (v. § 6), pretén identificar la procedència geogràfica de la traducció catalana medieval de

86. Deixem constància que en el primer col·loqui internacional de catalanística a Estrasburg, Joan Solà va reivindicar la sintaxi de Par preguntant-se per què les gramàtiques no la citaven i per què no se n'havien aprofitat les dades; aquesta intervenció de Solà va mereixer la rèplica d'Aramon en dues ocasions, retraient que Par s'havia basat en la sintaxi de Meyer-Lübke (1900): «il lui a emprunté tous les casiers et il les a remplis de faits catalans au lieu d'établir des casiers appropriés à la langue de Bernat Metge» (*Linguistique catalane*, 1973: 78).

la *Questa del Sant Graal*, text que havien editat Vincenzo Crescini i Venanzio Todesco com a publicació de l'IEC (1917). En la seva tesi, el jesuïta mallorquí fa una anàlisi lingüística del text i arriba a la conclusió que l'autor era mallorquí; establert això, compara lingüísticament el mallorquí medieval amb el modern. Oleza va escriure aquesta tesi gràcies a la formació de romanista que va rebre a la Universitat de Bonn des del curs 1923-1924 fins al segon semestre de 1926.

La tesi no s'arribà a publicar mai íntegra,⁸⁷ i tan sols se'n publicà la part que estudia l'article mallorquí (intitulada *Zur Bestimmung der Mundart der katalanischer Version der Graalsage*), impressió que assumí la Biblioteca Balmes i que es dugué a terme per la intermediació del pare Casanovas (6-2-1928, fons OR, BB). Gràcies a les cartes d'Oleza a Calveras, coneixem els diferents problemes que sorgiren durant la gestació de la publicació: així per exemple, va arribar un punt en què Oleza estava disposat a no fer sortir el nom de la Balmes a la part de la tesi que s'acabà publicant, si Calveras no li respectava el sistema fonètic que el jesuïta mallorquí defensava (24-9-1928, fons OR, BB). Tot i sortir amb el segell de la Biblioteca Balmes i tractar-se d'una tesi de filologia, no figurà mai entre les obres que l'Oficina anunciava com a pròpies en les solapes dels «Anuaris».⁸⁸ Per bé que Oleza rebé una formació filològica de la mà d'algun dels millors romanistes de l'època —segurament el més gran, Meyer-Lübke, fins i tot li dirigí la tesi—, es pot dir que fou una tesi doctoral que no va tenir gaire incidència a la seva època i que avui dia ha estat bastant oblidada per la catalanística actual.⁸⁹

87. En un fullet de presentació de l'Oficina imprès el 1929, s'anuncià que es publicaria amb el títol *Filiació dialectal del traductor català de la Questa del Sant Graal (segle XIV)*, que s'havia de convertir en el segon volum de la «Biblioteca Lingüística» de l'Oficina (v. 6.2).

88. Biblioteca Balmes va publicar una part de la tesi en alemany i en algun moment va haver-hi la intenció de publicar-la tota sencera i en català dins la col·lecció «Biblioteca Lingüística» de l'OR. D'altra banda, Oleza intentà que es publicqués dins l'*AOR*, però Calveras no ho va voler: «¿En tot Barcelona no trobarà una persona que pugui traduir en català aquell grapat de planes de la meua tesi?», s'exclamava Oleza. Una editorial escolar vinculada als jesuïtes ja n'havia assumit els costos de la publicació de la versió reduïda en alemany.

89. Quan es publicà la tesi d'Oleza, tan sols en donà notícia el *BDC*, XVIII (1930: 150) i l'*Anuari* de l'IEC (*AIEC. Secció d'Història i Arqueologia*, VIII, 1932-1936: 583-584). És curiós que un treball d'un membre de la Companyia de Jesús com era Oleza

6.2.e. «Publicacions adherides»: DCVB i Biblioteca Catalana

En aquest apartat incloem dues empreses culturals que l'Oficina Romànica anunciava com a «Publicacions adherides». Els impulsors de totes dues, tant del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) com de «Biblioteca Catalana», van ser persones vinculades a l'Oficina Romànica: Mn. Alcover i Francesc de B. Moll per una banda, i Miquel i Planas i Alfons Par, per l'altra.

Diccionari català-valencià-balear

Abans de tot, convé remarcar que l'única institució catalana que participà en l'acte de reconeixement del filòleg mallorquí fou l'acabada de crear Oficina Romànica, que ho féu a través d'una carta d'adhesió del seu comitè directiu amb data de 4 de desembre de 1928 (*Misc. Alcover*, xvi). En les seves memòries, Moll (1970: 201-202) recordava que, arran de la publicació dels primers fascicles del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) el 1926, fins a la sortida del primer tom el 1932, el silenci de la premsa catalana cap a l'obra magna de Mn. Alcover fou total, excepte algun cas: «El Correo Catalán», amb ressenya elogiosa de Mn. Jaume Barrera, «Catalunya Social», «La Paraula Cristiana» i l'«Anuari» de l'Oficina Romànica, publicacions totes elles directament i indirectament de l'àmbit de relacions de l'Oficina Romànica i Biblioteca Balmes.

El primer a donar compte de l'aleshores projectat DCVB fou Alfons Par (1926), aleshores tresorer de Foment de Pietat Catalana i copromotor de la futura Oficina Romànica, en una ressenya al butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres, centrada en l'aspecte de l'ortografia. Un cop va estar acabat d'estampar tot el primer tom del DCVB, Cal-

—i vinculat directament, a més, al comitè directiu de l'Oficina Romànica—, no fos acollit ni tan sols en les publicacions pròximes a Biblioteca Balmes. Per contra, sí que l'han citat estudiosos de la llengua medieval dialectal, com Aramon (1973: 61), Veny (1973: 317) i Batllori (1993); Batllori (1993), en un estudi de dues cartes dialectals mallorquines de l'edat mitjana, cita el treball d'Oleza «com a exemple d'anàlisi dialectal d'un text literari català medieval (malgrat qualche remarca òbvia que hom hi ha pogut fer; Veny, 1968, p. 317)».

veras (1931, 41-43) en publicà una ressenya a «La Paraula Cristiana», en la qual destacà que el *DCVB* era sobretot un «bon diccionari català de consulta de tendència primàriament informadora»; considerava que era una aportació que enriqueixia en molt els ja existents *Diccionari ortogràfic*, *Diccionari Pallas* i *Diccionari Aguiló*, pel fet d'incloure paraules o girs dialectals i antics, amb textos que il·lustren la paraula i l'etimologia. El nostre lingüista lamentava que les recerques de l'IEC per elaborar un diccionari i les d'Alcover no es poguessin agrupar per crear un únic diccionari «amb criteri ample informatiu», i acabava la carta comentant el fet que sortís amb ortografia dissident, de la qual cosa el disculpava perquè el *DCVB* també indica l'entrada en qüestió segons l'ortografia de l'IEC i perquè les normes oficials haurien presentat «dificultats quasi insuperables en la reproducció de textos antics i dels primers autors renaixents i en la transcripció de moltes paraules dialectals» (carta *s.d.*, fons OR, BB).

El *DCVB* quedarà integrat com a «Publicació adherida» de l'Oficina. Però l'Oficina Romànica de la Biblioteca Balmes no es conformava a tenir aquesta mena de relació amb el *DCVB* i va intentar fer tornar la mítica «Calaixera» a Barcelona —a la Balmes, però—, i fer sortir el *DCVB* amb el segell de Biblioteca Balmes. L'Oficina Romànica, d'aquesta manera, volia refermar la seva identitat posant-hi el seu segell. En quina situació es va produir aquest intent d'apropiar-se del *DCVB*?

Després d'haver fet gestions en corporacions públiques de Madrid i Barcelona per assegurar la publicació del *DCVB* i la no dispersió del fons d'Alcover, Moll (1970: 255) explica que cap a la fi del 1929 s'entrevieren unes possibilitats favorables: el Pare Calveras inicià una col·laboració, primer procurant que el Diccionari aparegués com una obra adherida a l'Oficina Romànica i més endavant tractant d'un traspàs o cessió de tots els materials lexicogràfics i la biblioteca filològica i la mateixa obra del Diccionari a la dita Oficina (o a Balmes S.A., que era la raó social de què l'Oficina Romànica depenia econòmicament).

Davant la perspectiva d'una situació econòmica de deutes i penúries, continua Moll,

vaig pregar al Pare Calveras que, per donar-li coratge, li fes una comanda de 100 exemplars dels fascicles ja publicats del Diccionari, per

vendre'ls des del Foment de Pietat Catalana (entitat també lligada amb Balmes S.A.); ell es va avenir a comanar-ne cinquanta, i, pagats al comptat, representaren un ingrés de 875 pessetes que alleujà molt l'ànim decaigut de mossèn Alcover. En rebre aquells diners, escriví al P. Calveras mostrant-se prou optimista. Naturalment ell no sabé mai que aquella comanda de fascicles no era espontània i comercial, sinó provocada i «medicinal». Ara bé, la «medecina» no podia tenir efectes de llarga durada. El P. Calveras em deia: «Si no és formalitzant un contracte, l'Oficina no pot pendre formalment la subvenció del Diccionari». I era molt raonable que fos així.

Es va intentar de formalitzar aquell contracte, però les moltes gestions que es feren no arribaren a un resultat satisfactori, principalment perquè la incorporació del Diccionari a l'Oficina Romànica implicava el trasllat de la nostra obra a Barcelona; i mossèn Alcover es resistia a treure-la de Mallorca i a perdre l'autonomia (IGLESIAS, 2005a).

Aquelles gestions fracassaren definitivament pel novembre de 1930. Assessorats per l'advocat Joan Mulet Roig, Alcover i Moll creen l'Editorial Alcover S.L. el 14 de desembre de 1930, essent-ne únics accionistes Mn. Alcover (setze accions), Moll (vuit accions) i Joan Riutort (sis accions). Aquí neix l'embrió de la futura editorial Moll i el futur del *DCVB* continuava essent incert.

El 1931 Aramon encara es planyia a Calveras que Alcover no hagués acceptat de portar el *DCVB* a la Balmes i d'editar-lo com a obra de l'OR, i aleshores es pensava que Alcover, a mesura que li anessin sorgint dificultats, acabaria acceptant les condicions proposades (14-1-1931, fons OR, BB). Un any després, Aramon posà en contacte Fabra i Moll, i aquests dos lingüistes negociaren la possibilitat que l'IEC assumís la publicació del *DCVB*: Fabra proposà a Moll que cedís el *DCVB* a l'IEC per tal que es publiqués sota el nom de *Diccionari Alcover* com una mena de diccionari amb caràcter erudit i històric, a la manera del que s'havia fet amb el *Diccionari Aguiló*, però Moll no acceptà la proposta (carta del 10-8-1932; *apud* MILA SEGARRA, 1999: 6). El 1933, Moll encara tornaria a intentar buscar prop de l'IEC i de la Generalitat una ajuda econòmica per tirar endavant la publicació del *DCVB*, suport que no aconseguiria mai (SEGARRA, 1999: 7-8).

Biblioteca Catalana

L'altra empresa cultural que consta com a «Publicació adherida» de l'Oficina Romànica de Biblioteca Balmes és «Biblioteca Catalana», editorial de textos medievals impulsada per Ramon Miquel i Planas que recuperà el nom i el projecte de la «Biblioteca Catalana» que al final del segle XIX havia emprès Marian Aguiló. En un principi, és Ramon Miquel i Planas qui tira endavant ell tot sol aquest segell de textos medievals i consta com a únic editor de quinze volums de «Biblioteca Catalana».⁹⁰ Després d'haver quedat parada uns anys, l'empresa es reactiva el 1927 a través d'un consorci editorial entre Miquel i Planas i Par. Aquell mateix any, com a membres tots dos de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB), proposen a aquesta institució, amb el projecte «de impulsar la edició de los autores catalanes de los siglos XIV, XV y XVI todavía inéditos o deficientemente conocidos», que se'ls autoritzi treure a la llum les seves edicions amb segell de l'Acadèmia i que se'ls atorgui una subvenció per a tal empresa.⁹¹ L'única obra de conjunt que van poder acomplir els dos amics va ser l'edició del *Curial e Guelfa* (1932), l'un encarregant-se de l'edició i l'altre, Par, fent-ne l'estudi lingüístic. A part aquesta obra, també havien d'editar conjuntament l'*Espïll* de Jaume Roig, que finalment sortí el 1950 signat només per Miquel i Planas, i el *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis, que havia d'anar acompanyat d'un estudi lingüístic de Par (FELIU, 1997: 164).

En constituir-se l'Oficina Romànica, els dos amics, membres de la RABLB, passen a formar part del Comitè Directiu de l'OR (v. § 4).

90. Aramon ([1955] 1997, 459 n.1) en dóna la llista: *Llibre del sabi y claríssim fabulador Isop* (1908); *Cançoners satírics valencià dels segles XV y XVI* (1911); *La imitació de Jesucrist* traduïda per Miquel Peres (1911); *Obres de Roís de Corella* (1913); *Llegendes de l'altra vida* (1914); *Llibre anomenat Valeri Màxim dels diis y fets memorables* traduït per Antoni Canals (1914, 2 vol.); *Novelari català dels segles XIV a XVIII* (1908-1916, 3 vol.); *Les obres de Bernat Metge* (1910); *Les histories troyanes* traduïdes per Jaume Conesa (1916, 2 vol.) i *Vita Christi* d'Isabel de Villena (1916, 3 vol.). D'altra banda, abans de crear «Biblioteca Catalana» Miquel i Planas havia llançat una col·lecció de divulgació de textos antics intitulada «Històries d'altre temps», que en deu anys (1907-1917) reuní 10 volums (ARAMON, [1955] 1997: 458).

91. Proposta presentada per Par a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 30-11-1927 i recollida en les actes de les sessions d'aquesta corporació (FELIU, 1997: 165, n. 22).

Per via d'ells dos l'Acadèmia de Bones Lletres va fer donació a la Balma dels seus butlletins, discursos i memòries, mentre que Miquel i Planas donà a títol personal la col·lecció completa de «Biblioteca Catalana» a la Biblioteca Balma («Crònica», AOR, I, 1928, 19).

7. Projectes no reeixits de l'Oficina Romànica

L'activitat cultural de l'Oficina Romànica va quedar estroncada per la guerra civil. En aquest sentit hem vist que els «Anuaris» van quedar aturats amb el volum VII (1934) o que l'epistolari Llorente quedà inacabat. Va haver-hi, però, dos grans projectes que no arribaren a veure mai la llum i que han restat oblidats en el fons Calveras de Biblioteca Balma. El primer és un innovador i ambiciós estudi dels cognoms catalans, i el segon és un pioner estudi de la llengua popular i dialectal de l'edat mitjana. A darrere de l'un i de l'altre, hi havia Josep Calveras.

7.1. L'estudi dels cognoms

En els «Advertiments preliminars» del seu estudi *Els llinatges catalans*, Moll (1959/I: 8) denunciava la manca d'estudis d'onomàstica en el nostre país i esmentava un precedent no reeixit en l'estudi dels noms, la replega que justament havia emprès l'Oficina Romànica: «Referint-nos especialment als cognoms, la base d'un estudi aproximadament exhaustiu podria ésser un fitxer extret de les llistes del cens electoral; aquest fitxer, referit al Principat, es va iniciar abans del 1936 per l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (Biblioteca Balma), però no s'ha continuat.»

Matisem aquestes informacions de Moll: l'Oficina Romànica, amb l'objectiu d'estudiar els cognoms catalans, dugué a terme un buidatge ingent de «col·leccions senceres de les llistes electorals» que havien regalat les diputacions provincials de totes les terres de llengua catalana, valencianes i baleàriques incloses, tal com es pot comprovar a través dels milers de fitxes agrupades per províncies que es conserven a la Bi-

biblioteca Balmes. Dels progressos en aquesta feina de buidatge, n'informava puntualment la crònica de l'«Anuari»: en el de 1931, s'anuncia que ja s'han buidat en cèdules «una quarta part dels pobles de Girona, Lleyda, Tarragona, Castelló de la Plana, València i Balears» (AOR, IV, 1931: 365), en el de 1932, es fa saber que hi ha fetes, a més, les cèdules de Barcelona i Alacant i que ja «hi ha registrada i ordenada alfabèticament la majoria dels cognoms actualment existents» (AOR, V, 1932: 387), i en el de 1934, s'informa que «s'ha duplicat el nombre de cèdules registrades corresponents a les províncies de Girona i Lleida» (AOR, VII, 1934: 353).

A més d'elaborar cèdules per a cada cognom «registrant-ne el nom i el tant per cent relatiu», també es tenia la intenció de despullar documents antics on s'atestessin els cognoms en qüestió («Crònica», AOR, III, 1930: 413). L'única investigació feta en aquest sentit va ser la de l'arxiver municipal de l'Alguer Carmen Dore (cartes de Dore a Calveras, 8-3-1931 i 3-7-1932, fons OR, BB).⁹²

Malgrat que es va quedar en un intent, no es pot deixar de remarcar el caràcter innovador d'aquesta empresa fallida de l'Oficina Romànica, en el sentit que és la primera empresa d'aquestes característiques d'abans de la guerra civil de què tenim notícia. Potser tan sols es podria considerar com a precedent d'aquesta línia de recerca el llibre *Els cognoms catalans* de Clapés Corbera (1929).⁹³

Aquesta recerca onomàstica no es va concretar en cap treball concret i exhaustiu. La informació que s'anava recollint a l'Oficina Romànica tan sols va ser aprofitada per Calveras per escriure tres articles de divulgació sobre com es podien adoptar certs antropònims i topònims. En aquest sentit Calveras va analitzar un aspecte lingüístic que les Normes Ortogràfiques de 1913 havien decidit de no resoldre de moment.

Calveras primer aplica l'ortografia de l'IEC als cognoms catalans per fer veure les conseqüències que se'n derivarien i per exposar-ne després unes reflexions: s'eliminaria la *h* final en casos com *Lluch*

92. Calveras pogué contactar-hi gràcies a una adreça facilitada per Oleza (carta d'Oleza, 6-7-1928, fons OR, BB).

93. Aramon denuncià aquest llibre com a plagi de *Les noms de personne* (1925) d'Albert Dauzat (AIEC, VIII, 1936: 584), si bé destacà que l'índex «amb més de 7.000 cognoms, pot ésser aprofitat».

i *Llonch* —en aquest últim cas quedaria *Llong*— i la *h* medial de *Rahola*, *Vilabur* —quedaria *Vilair*—, *Blancheta* —quedaria *Blanqueta*—, s'eliminarà la *y* de *Gaya*, *Aragay*, *Maydeu*, es canviarà la *-d* per *-t* de *Guifret*, es restablirà la *i* davant *x* interior en casos com *Crexans*, es regularitzarà els usos de *c*, *ç*, *ss* en casos com *Mars*, *Massià*, *Masana*, i també s'hauria de regularitzar la *-r*, els plurals *-as* en *-es*, les vocals *a/e* i *o/u*, les consonants *b/v* i les formes populars del tipus *Sempere*. Aquests canvis serien positius perquè unificarien la grafia de «les paraules corrents» i les dels antropònims. A parer de Calveras aquesta unificació no seria necessària en els antropònims perquè «són indicadors només d'una persona particular» i no tindria sentit aplicar l'ortografia oficial als cognoms «només pel gust d'un estil arquitectònic dominant», quan «[a]ctualment predomina l'amor a les restes de l'art antic i les restauracions necessàries es fan en consonància amb l'estil de l'època de l'obra que es restaura»; a més seria una manera de mantenir viva l'ortografia antiga, que «no podrà ésser desconeguda mai dels catalans instruïts». I altres avantatges: poden indicar l'origen regional, poden representar estadis evolutius diferents d'un mateix mot i les diferents variants gràfiques d'un mateix cognom permeten identificar famílies diferents. Dit això, Calveras només es mostra partidari de retocar les grafies castellanes *ñ* per *ny* (*Casañas*) i *cu* per *qu* (*Pasqual*) (cons. [2] 33). Finalment, constatem pel que fa als antropònims que Calveras considera incorrecta la forma *Vicents* per les correctes *Vicens*, *Vicenç*, *Vicent*, *Vicenci* (cons. [12] 37). Es pot afirmar que en essència defensa les grafies medievals i dialectals dels antropònims i que és partidari de canviar només les grafies castellanes *ñ*, *cu*.

Quan tracta l'ortografia dels topònims, manté els mateixos criteris que havia aplicat als antropònims: defensa concretament la forma *Panadès* perquè reflecteix un tret dialectal (confusió fonètica *a/e*), per més que la primera documentació sigui *penetese*: si es tingués en compte el criteri de les primeres documentacions d'un topònim, a parer de Calveras s'hauria de restablir *Binalaròs* per *Vinaròs*, *Lilied* per *Lillet*, *Vila Abundant* per *Vilanant*, *Vila Albí* per *Vilobí* o *Viloví*, *Lèrida* per *Lleyda* (cons. [3] 48).

Es pot afirmar que Calveras mantindrà aquests criteris durant tota la seva vida. L'any abans de morir, el 1963, un amic de Calveras,

Josep Lluch Gonyalons, li fa saber que és partidari de mantenir la *-h* del seu cognom (*Lluch*) i de seguir «fent us de la “h” si Deu vol» (TP 9-2-1963; AHSIC), perquè no està d'acord a suprimir la *-h* dels cognoms «per modernisme de la llengua, o per tal [de] donar facilitats fonètiques»: el senyor Lluch amic de Calveras havia adoptat aquesta decisió «desde molt temps enrera», concretament des de 1930, quan ho consultà a Calveras i el seu amic lingüista li dedicà un article per exposar els seus criteris (cons. 33).⁹⁴

7.2. Documents medievals dialectals

Un dels interessos dels membres del Comitè Directiu de l'Oficina Romànica va ser estudiar la llengua popular i la llengua literària per poder tenir una perspectiva històrica de l'evolució completa de la llengua catalana. Poc abans que l'Oficina Romànica es posés en marxa, Alfons Par feia veure aquesta necessitat en una carta adreçada a Calveras:

La literatura fou molt més abiat envahida pel castella que nò la llengua vulgar; de manera que les cites literaries no més proven la manera dels autors, mes nò lo que feya la llengua. (...) Les veres fonts son los documents particulars (lletres, vendes, testaments, etc.) no los documents històrichs de cancelleries erudites. (...) Caldria tenirne de totes les regions linguistiques y de totes les dates des lo sigle x fins al xx (carta de Par a Calveras 17-7-1927; AHSIC).

Par desaconsellava «los documents històrichs de cancelleries erudites» com a fonts adequades per estudiar la llengua popular i dialectal de l'edat mitjana i en aquest sentit no sembla que l'Oficina Romànica hagués seguit els consells de Par: l'Oficina tenia previst publicar

94. L'origen d'aquest posicionament de Josep Lluch és un article de Moll (1963) on el filòleg menorquí defensava la modernització dels cognoms —i per tant escriure *Lluc*. L'endemà el senyor Lluch escriu a Moll i defensa d'escriure el seu cognom amb *-h* perquè Calveras així ho defensà en una CL de 1930 (cons. 33), que li envia per correu. Al mateix temps Lluch envia a Calveras tots aquests documents de la polèmica (AHSIC).

«un cos de documents catalans antics per regions i si pot ésser per dialectes», en una «tria de les *Lletres reials diplomàtiques* conservades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó», empresa en què havia de treballar Ramon Aramon («Crònica», *AOR*, III, 1930: 413; «Analecta» VII, 1931: 368-369). Gràcies a l'epistolari conservat a la Balma, podem saber que va ser Aramon qui comunicà a Calveras que ell mateix prendria la iniciativa: després dels estudis a Alemanya, li agradaria preparar un corpus de documents dialectals antics, «per l'estil dels *Documentos lingüísticos* de Menéndez Pidal», que es podrien publicar com a volum inclòs a la «Biblioteca Lingüística» de l'Oficina. Aramon fa aquesta proposta a Calveras en el moment de fer-li saber que Vives ja li havia comentat que Calveras feia anotar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó «els documents procedents de comarques catalanes» (14-1-1931, fons OR, BB). L'any següent, Aramon insisteix en aquesta qüestió i passa a concretar una mica més el projecte: comenta que, quan torni a Barcelona, emprendre un estudi d'uns inventaris vigatans del s. XIV per a la «Biblioteca Lingüística» de l'Oficina i ja es veurà més tard què es pot fer amb els documents dialectals catalans (28-8-1932, fons OR, BB).

L'únic que es conserva d'aquest projecte en el fons Calveras de la Biblioteca Balma, és una carpeta amb un total de 15 documents medievals catalans transcrits, la gran majoria de Jaume I i tots ells del segle XIII. Tot fa pensar que el gruix d'aquesta empresa ha de trobar-se a l'arxiu particular d'Aramon, com deixa entreveure el mateix Aramon (1973, 64) en el seu estudi d'història de la llengua presentat en el congrés d'Estrasburg. Des d'aquella primera trobada internacional de catalanística, no se n'ha sabut res més.⁹⁵

Notem finalment que aquest projecte de l'Oficina Romànica s'avança de molt a les investigacions que sobretot a partir dels anys 70 i 80 es van començar a dur a terme per estudiar els registres populars i la variació regional de la llengua catalana medieval (cf. NADAL I PRATS, 1987³: 525-527). De fet, un membre del comitè directiu de l'Oficina

95. «Sous l'impulsion et la direction de mon cher et regretté maître Francesc Martorell, on avait préparé, dans un but philologique, l'édition de quelques recueils de lettres de chancellerie; ils n'ont pas pu être publiés jusqu'à présent, à cause surtout de la mort prématurée de Martorell et à cause de la guerre civile et de ses conséquences; le projet de ces recueils n'a cependant pas été abandonné».

Romànica, Josep d'Oleza va dedicar la seva tesi a un estudi d'aquestes característiques, que el convertí en un pioner en el seu camp (v. § 6.2.d). Més, força abans de posar-se en marxa l'Oficina, Josep Calveras ja havia programat, entre els seus primers projectes d'estudis lingüístics, recollir «mostres del parlar popular que es traspúa en les lletres tan abundoses dels arxius reials», per bé que aquest projecte del nostre filòleg no es convertís en realitat. L'estudi de la llengua popular, a partir de fons escrites o orals, serà un centre d'interès prioritari per a Calveras, i en aquest sentit emprendre diversos projectes que no arribaran a reeixir, el més important dels quals serà un estudi dels pronoms en els dialectes catalans. Més enllà de l'interès científic per aquest camp d'estudi, la llengua popular i dialectal es convertí en un perillós i poderós argument en el debat públic i polític sobre la construcció de la norma de la llengua catalana (IGLÉSIAS, 2004 i 2005*b*). L'Oficina Romànica donà aixopluc científic i polític als estudiosos de la llengua que participaren en aquest debat perquè acceptava que les discrepàncies sobre el codi normatiu no podien ni devien avortar iniciatives científiques que es proposessin comprometre, ni que fos en últim terme, els fonaments polítics i ideològics que sustentaven la norma fabriana.

NARCÍS IGLÉSIAS
Universitat de Girona

SIGLES I REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AEBISCHER, Paul (1928): *Essai sur l'ononastique catalane du IXe au XIIe siècle*, AOR I, ps. 43-118 [n'hi ha separata].

AHSIC: Arxiu històric dels jesuïtes de Catalunya (Barcelona).

ANALECTA: «Analecta Sacra Tarraconensia», Barcelona, Biblioteca Balmes, 1925-.

AOR: «Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», Barcelona, Biblioteca Balmes, 1928-1934, 7 vol.

ARAMON, Ramon (1932-1936): [*Ressenya a*] AOR, I-III, AIEC, VIII (1932-1936), ps. 586-588.

ARAMON, Ramon (1934): *Recensions*, AOR, VII, ps. 253-270.

- ARAMON, Ramon (1973): *Problèmes d'histoire de la langue catalane*, «Linguistique catalane», ps. 27-80 [dins Aramon (1997: 507-550)].
- ARAMON, Ramon (1997a): *Les edicions de textos catalans medievals*, dins ARAMON (1997b: 433-504) [(1955): *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica. Actas y memorias*, Barcelona, Abadia de Sant Cugat del Vallès, ps. 197-266].
- ARAMON, Ramon (1997b): *Estudis de llengua i literatura. Recull d'articles de Ramon Aramon i Serra publicats com a homenatge en el seu norantè aniversari*, XXXIII, Barcelona, IEC; «Biblioteca Filològica», XXXIII.
- ARM: Arxiu del Regne de Mallorca.
- BALCELLS, Albert (2000): *La dictadura de Primo de Rivera i Pompeu Fabra*, «Revista de Catalunya», núm. 156 (novembre 2000), ps. 30-48.
- BALCELLS, Albert i Enric PUJOL (2002): *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, València, Afers.
- BATLLORI S. I., Miquel BATLLORI S. I., Miquel i Carles M. CLAVERIA (1927): *Una colecció de edicions de teatro antiguo en la Biblioteca provincial universitaria de Barcelona*, «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», núm. 7 (1923-1927), ps.213-231.
- BATLLORI S. I., Miquel (1932): *Un llibre de manescalia en català a la Biblioteca universitària de Bolonya*, AOR, V, ps. 179-224. [n'hi ha separata].
- BATLLORI S. I., Miquel (1993): *Dues cartes dialectals mallorquines del segle XIV-XV a la Biblioteca Vaticana*, dins *Obra completa. De l'Edat Mitjana*, Tres i Quatre, València, ps. 187-197 [(1981): «Randa», núm. 3, ps. 71-78].
- BB: Biblioteca Balmes.
- BBC: Biblioteca Bergnes de las Casas.
- BDC: «Butlletí de Dialectologia Catalana», Barcelona, IEC, 1913-1936, 25 vol.
- BdCat: Biblioteca de Catalunya.
- BENÍTEZ I RIERA, Josep M. (1996): *Jesuïtes i Catalunya: fets i figures*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Scripta et Documenta», núm. 52.
- BONET I BALTA, Joan (1984): *L'Església catalana. De la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BORRÀS I JARQUE, Joan M. (1929a): *Historia de Vinarós*, Tortosa, Correo de Tortosa, vol. I.
- BORRÀS I JARQUE, Joan M. (1929b): [notícia bibliogràfica a] AOR, I, «Cultura Valenciana», III p. 109.
- BORRÀS I FELIU S. I., Antoni, Francesc de P. SOLÀ I CARRIÓ S. I. i Josep Maria TORELLÓ I BARENYS (1979): *Escriptors jesuïtes de Catalunya. Bibliografia 1931-1976*, Barcelona / Sant Cugat del Vallès, Facultat de Filosofia i Teologia Sant Francesc de Borja.

- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1927a): *De l'epistolari a Llorente*, «Cultura Valenciana», I/1, ps. 21-28.
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1928): *Manifest de l'Oficina Romànica*, Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica; separata, 6 p. [en col·laboració amb Griera].
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1928a): *De l'epistolari Llorente. Verdaguier i Querol*, «Cultura Valenciana», vol. II, ps. 49-56.
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1928b): *De l'epistolari Llorente. Com es-criví Llorente La Barraca*, «Cultura Valenciana», II/4, ps. 154-156.
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1928-1936): *Epistolari Llorente*; v. Teodor LLORENTE FALCÓ (1928-1936).
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1929a): *De l'epistolari Llorente ¿Qué pensava en Llorente dels seus versos? El preàmbul de Menéndez i Pelayo al Nou llibret de versos de Llorente*, «Cultura Valenciana», IV/5, ps. 160-164.
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1929b): *En Teodor Llorente i la unitat de la llengua literària*, LPC, 9, ps. 398-405.
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1931a): *La forma «que» del relatiu català*. Separata dels AOR, I (1929) i II (1930); [(1929-1930): AOR, II (1929), ps. 185-254; III (1930), ps. 177-243].
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1931b): *Notes lingüístiques [al text editat per Serra Vilaró (1931)]*, AOR, IV, ps. 241-265.
- CALVERAS SANTACANA S. I., Josep (1933a): *Psaltiri en laor de Deu e menyspreu del mon*, [separata (exemplar a l'ILCC de la UdG); edició d'un incunable de 1495 destinada a l'AOR, VIII (1935)].
- CASES-CARBÓ, Joaquim (1998): *La preposició «amb» dins els Textos Antics*, Misc. Fabra, ps. 37-41 [(1943)].
- CIFUENTES, Lluís (1997): *Translatar sciència en romans catalanesch. La difusió de la medicina en català a la baixa edat mitjana i al Renaixement*, «Llengua i Literatura», núm. 8, ps. 7-42.
- COLOMINA I CASTANYER, Jordi (1990): *Bibliografia de dialectologia catalana*, «A Sol Post», núm. 1, ps. 75-131.
- COMERMA VILANOVA, Josep (1923): *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Políglota.
- COROMINES, Hortènsia (1947): *[Ressenya a] AOR, V-VII, ER, I (1947-1948)*, ps. 319-321.
- CS: «Catalunya Social», Barcelona, 1922-1936, 14 vol. «Cultura Valenciana»: «Cultura Valenciana. Publicació trimestral de l'Acadèmia Valencianista del Centro Escolar y Mercantil», València, 1926-1931.
- ELCOCK, W. D. (1935): *Vocabulaire de «La ferme» d'une région des Pyrénées-Centrales*, [separata AOR, VIII dipositada al fons Calveras de Biblioteca Balmes].

- ELCOCK, W. D. (1938): *De quelques affinités phonétiques entre l'aragonais et le béarnais*, Paris, Droz [tesi presentada a la Universitat de Tolosa].
- ELCOCK, W. D. (1975): *The Romance languages*, Londres, Faber and Faber.
- EUC: «Estudis Universitaris Catalans», Barcelona, 1907-1936, 22 vol.
- FELIU, Francesc (1997): *Contribució a l'estudi d'Alfons Par. Epistolari amb Ramon Miquel i Planas*, dins *Estudis de Llengua i literatura catalanes / XXXIV. Miscel·lània Germà Colón 7*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ps. 159-184.
- GASOL, Josep M. (1982): *La impremta de Sant Josep de Manresa. Una història de cent anys (1882-1982)*, dins *Miscel·lània d'Estudis Bagençs*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, núm. 2, ps. 53-74.
- GIESE, Wilhelm (1933): [*Ressenya a*] *Història sumària de la literatura catalana*, «Literaturblatt für germanische und romanische Philologie», núm. 9-10, ps. 346-347.
- GILI GAYA, Samuel (1928): *Casos de etimología popular en nombres de plantas*, AOR, I, ps. 241-246.
- GRIERA, Antoni (1928a): *Entorn de l'«Atlas linguistique de l'Italie et de la Suisse méridionale»*, de K. Jaberg i J. Jud, AOR, I, ps. 21-42.
- GRIERA, Antoni (1928b): *Bibliografia lingüística*, AOR, I, ps. 337-382.
- GRIERA, Antoni (1930): *Recensions [diverses]*, AOR, III, ps. 342-350.
- GRIERA, Antoni (1931): *Recensions*, AOR, IV, ps. 299-306.
- GRIERA, Antoni (1932): *Études de géographie linguistique*, AOR, V, ps. 73-120.
- GRIERA, Antoni (1933): [*Ressenya a*] AOR, I-III, ZRPh 53, ps. 431-434.
- GRIERA, Antoni (1963): *Memòries*, Abadia de Sant Cugat del Vallès, Instituto Internacional de Cultura Romànica; «Biblioteca Filologica-Historica», VIII.
- GULSOY, Joseph (1993): *La -o de la primera persona de l'indicatiu present en català*, *Estudis de gramàtica històrica catalana*, Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat / València, Institut Universitari de Filologia Valenciana, ps. 421-448.
- HATZFELD, Helmut (1930-1934): *La expresión de «lo santo» en el lenguaje poético de los románticos portugueses y catalanes*, AOR, II (1929), ps. 271-337; III (1930), ps. 271-332; IV (1931), ps. 269-298; VII (1934), ps. 205-218.
- HESS, Gerhard (1934a): *Les «Maximes» de La Rochefoucauld*, AOR, VII, ps. 219-252.
- HESS, Gerhard (1934b): [*Ressenya a*] *Dichtung au dem Glauben de Hermann Weinert*, AOR VII, p. 268.
- IGLÉSÍAS, Narcís (2001): *L'obra lingüística de Josep Calveras Santacana*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Girona.
- IGLÉSÍAS, Narcís (2004): *Una revisió de Fabra, una crítica a la norma. L'obra*

- lingüística de Josep Calveras*, Girona, CCG / Universitat de Girona, «Veus del Temps», 1.
- IGLÉSIAS, Narcís (2005b): *La llengua oral als inicis de la lingüística catalana: l'estudi de Josep Calveras sobre els pronoms febles en català*, dins *Actes del XIII Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. II, Barcelona, PAM, (en premsa).
- IGLÉSIAS, Narcís (2005c): De los afectos desordenados de región y patria: *Polemiques lingüístiques i polítiques en la Companyia de Jesús durant la dictadura de Primo de Rivera*, dins *Actes del Congrés Església, Societat i Poder*, Coordinadora d'Estudis de Parla Catalana, Vic (en premsa).
- IGLÉSIAS, Narcís (2005a): *El Diccionari català-valencià-balear, un projecte d'«obra pròpia» de l'Oficina Romànica. Els inicis del DCVB a la llum de l'epistolari entre Antoni M. Alcover i Josep Calveras*, «Randa» (en premsa).
- JULIÀ, Joan (1986): *Mossèn Antoni M. Alcover i l'obra del Diccionari a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*, Tarragona, Diputació de Tarragona.
- JULIÀ, Joan (2000a): *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat; «Textos i Estudis de Cultura Catalana».
- JULIÀ, Joan (2000b): *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- KRÜGER, Fritz (1928): *Volkstimliche Namengebung, Volkstum und Kultur der Romanen I*, ps. 209-283.
- KRÜGER, Fritz (1929): *AOR, I, Volkstum und Kultur der Romanen*, ps. 3-5.
- KRÜGER, Fritz (1934): *[Resseña a] AOR, II-IV, ZRPb*, ps. 349-354.
- KUEN, Heinrich (1932-1934): *El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana*, AOR, V (1932), ps. 121-178; VII (1934), ps. 41-112 [estudi inacabat].
- MENHARDT, H. (1930): *Pharmacologie catalane*, AOR, III, ps. 245-270.
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1998): *El català*, dins Guillem Calaforra i Castellano, ps. 81-234 [(1925): *Das Katalanische*, Heidelberg].
- MIQUEL I PLANAS, Ramon (1914): *Encara la qüestió ortogràfica*, «Bibliofília» I (1911-1914), ps. 619-623.
- MIQUEL I PLANAS, Ramon (1918): *Contra la Reforma Lingüística*, [conferència pronunciada a l'Ateneu Barcelonès el 21 i 25 de juny de 1918] «Catalana», núm. 13 (30-6-1918), ps. 297-356.
- MIRACLE, Josep (1968): *Pompeu Fabra*, Barcelona, Delos-Aymà [(1998): Barcelona, Proa, ed. facsímil].
- MIRANDA, Jorge (1929): *Hemerogramas. El primer AOR*, «El Correo Catalán» (març 1929).

- MIRANDA, Jorge (1932): «Historiografía literaria», «El Correo Catalán», (2-10-1932 i 13-10-1932).
- MOLL, Francesc de Borja (1959): *Els llinatges catalans*, Palma de Mallorca, Moll, vol. I.
- MOLL, Francesc de Borja (1970): *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*, Palma de Mallorca, Moll.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1922a): *La cançó de gesta de Jaume I*, «Butlletí Arqueològic Tarraconense», Tarragona.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1922b): *Manual d'història crítica de la literatura catalana moderna: 1823-1900*, Barcelona, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1926): *Alfons Par. Sintaxi Catalana*, «Breviari crític» (1923-1924), Barcelona, Llibreria Catalònia, vol. I, ps. 265-268.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1926-1934): *Breviari crític*, I (1926), Barcelona, Catalònia; II-IV (1929-1933: Biblioteca Balmes / Oficina Romànica) [(1979-1988): V-VII, Tarragona, Diputació de Tarragona].
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1928a): *Sobre el primitiu text versificat de la crònica de Jaume I*, AOR, I, ps. 253-336.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1928b): *Bibliografia literària* [ressenyas diverses], AOR, I, ps. 391-396.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1929b): *La Biblioteca Balmes i les seves publicacions*, «Breviari crític» 1925-1926, Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica, vol. II; «Col·lecció de Vulgarització», ps. 259-261.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1932): v. Garcia Silvestre.
- MONTOLIU DE TOGORES, Manuel (1933): *Epistolari Llorente, vol. I i II*, «Breviari crític» (1929-1930), Barcelona, Biblioteca Balmes, IV; «Col·lecció de Vulgarització», ps. 312-317.
- NADAL, Josep M. i Modest PRATS (1987³): *Història de la llengua catalana. Dels orígens fins al segle XV*, Barcelona, Edicions 62.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís [ed.] (1922): *Epistolari de Manuel Milà i Fontanals*, Barcelona, IEC, 3 vol. [vol. 1 (1840-1874), vol. 2 (1875-1880), vol. 3 (1881-1884)]; «Biblioteca Filològica», 14.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís (1927): *Resum de literatura catalana*, Barcelona, Barcino [(1917): *Literatura catalana: perspectiva general*, Barcelona].
- OLEZA S. I., Josep M. d' (1928a): *Diccionari català-valencià-balear*, AOR, I, ps. 382-390.
- OLEZA S. I., Josep M. d' (1928b): *Zur Bestimmung der Mundart der katalanischer Version der Graalsage. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde genehmigt von der philosophischen Fakultät der Rheinischen Friederich-Wilhelms-Universität zu Bonn*, Barcelona, Biblioteca Balmes [és una part de la tesi d'Oleza].

- OLEZA S. I., Josep M. d' (1930): *Recensió [a DCVB, I]*, AOR, III, ps. 340-342.
OR: Oficina Romània
- PAR TUSQUETS, Alfons (1923): *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge (1398)*, Barcelona / Foment de Pietat Catalana / Halle Niemeyer [anunciada als AOR com a «Publicació fora de sèrie» de l'Oficina Romànica].
- PAR TUSQUETS, Alfons (1924): *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIVe*, Barcelona [discurs llegit per a la recepció a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 30 novembre 1924].
- PAR TUSQUETS, Alfons (1928): «*Curial e Güelfa*». *Notes lingüístiques i d'estil. Grafia, fonètica, morfologia*, AOR, I, ps.119-150. [separata; reimprès dins *Curial e Güelfa*, MIQUEL I PLANAS (ed.) 1933].
- PEREA, Maria Pilar (1999): *Compleció i ordenació de la flexió verbal en els dialectes catalans d'Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll*, Barcelona, IEC, 2 vol.
- PORTOLÉS, José (1986): *Medio siglo de filología española (1896-1952). Positivismo e idealismo*, Madrid, Cátedra.
- RABOW, Hans (1932): «*Gli Asolani*» di Pietro Bembo. *Saggio di storia letteraria*, AOR, V, ps. 243-296 [n'hi ha separata].
- REVEST CORZO, Lluís (1930a): [nota bibliogràfica a] AOR, II, BSCC, XI/4, p. 255.
- REVEST CORZO, Lluís (1930b): [nota bibliogràfica a] AOR, II, «Cultura Valenciana», V, p. 152.
- RIBES, Salomé (2002): *L'obra lingüística d'Alfons Par*, Tesi doctoral, Universitat de Lleida.
- RIQUER, Martí de (1984): *Les gestes catalanes, Història de la literatura catalana* Barcelona, Ariel, vol. I, ps. 378-380.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1932): [ressenya a] *Història sumària de la literatura catalana*, EUC, XVII, (1932) ps. 316-317.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1984): *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, vol. I; «Biblioteca Abat Oliva», 35.
- SCC: Societat Castellonenca de Cultura
- SCF: Societat Catalana de Filologia
- SEGARRA, Mila (1985a): *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- SEGARRA, Mila (1999): *Pompeu Fabra: l'home*, dins *Pompeu Fabra: l'home, l'obra, el país*, Sabadell, Fundació Caixa de Sabadell, ps. 3-9.
- SERRA BOLDÚ, Valeri (1929): *Un epistolario. Llorente-Verdaguer*, «La Vanguardia», (4-5-1929), ps. 5-6.
- SERRA VILARÓ, Joan (1931): *Persecució dels bandolers de Catalunya l'any*

1616. *Text i notes històriques*, AOR, IV, ps. 189-240 [les notes a aquest text es publicaren a EUC, XVIII (1933), ps. 273-299; v. CALVERAS (1931b)].
- SERRAHIMA, Maurici (1929): [*Ressenya a*] *Cartes de llevantins (1861-1900)*, vol. I LPC, IX/53 (gener-juny 1929), p. 451.
- SERRAHIMA, Maurici (1932): [*Ressenya a*] *Història sumària de la literatura catalana de Garcia Silvestre*, LPC, (juliol-desembre 1932), ps. 434-435.
- SPITZER, Leo (1928): *Observaciones a las «Etimologies araneses» de J. Coromines*, AOR, I, ps. 247-249 [n'hi ha separata].
- SPONER, Margot (1934): *Documentos antiguos de Galicia*, AOR, VII, ps. 113-192 [estudi inacabat].
- TAGLIAVINI, Carlo (1934): *Discussioni etimologiche italo-iberiche*, AOR, VII, ps. 193-204.
- TAGLIAVINI, Carlo (1973): *Orígenes de las lenguas neolatinas. Introducción a la filología romance*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica [(1949): *Le origini delle lingue neolatine. Introduzione alla filologia romanza*, Bolonya, Riccardo Patron].
- VALLÈS, Emili (1929): [*Ressenya a*] AOR, I, LPC 9 (gener-juny 1929), ps. 330-336.
- VALLÈS, Emili (1933): [*ressenya a*] AOR, II-IV, LPC (juliol-desembre 1933), ps. 163-166.
- VENY, Joan (1973): *Dialectologie catalane*, dins *Linguistique catalane*, ps. 289-337
- VICIANO, Pau (1996): *Una proposta historiogràfica conservadora. El medievalisme en la revista Cultura Valenciana (1926-1931)*, «El Contemporani. Revista d'Història», núm. 9 (maig-agost 1996), ps. 21-26.
- VIDOS, B. Elemér (1933): [*ressenya a*] AOR, IV, AR, XVII, ps. 339-340.
- VIDOS, B. Elemér (1935): [*ressenya a*] AOR, V, AR, XIX/2.